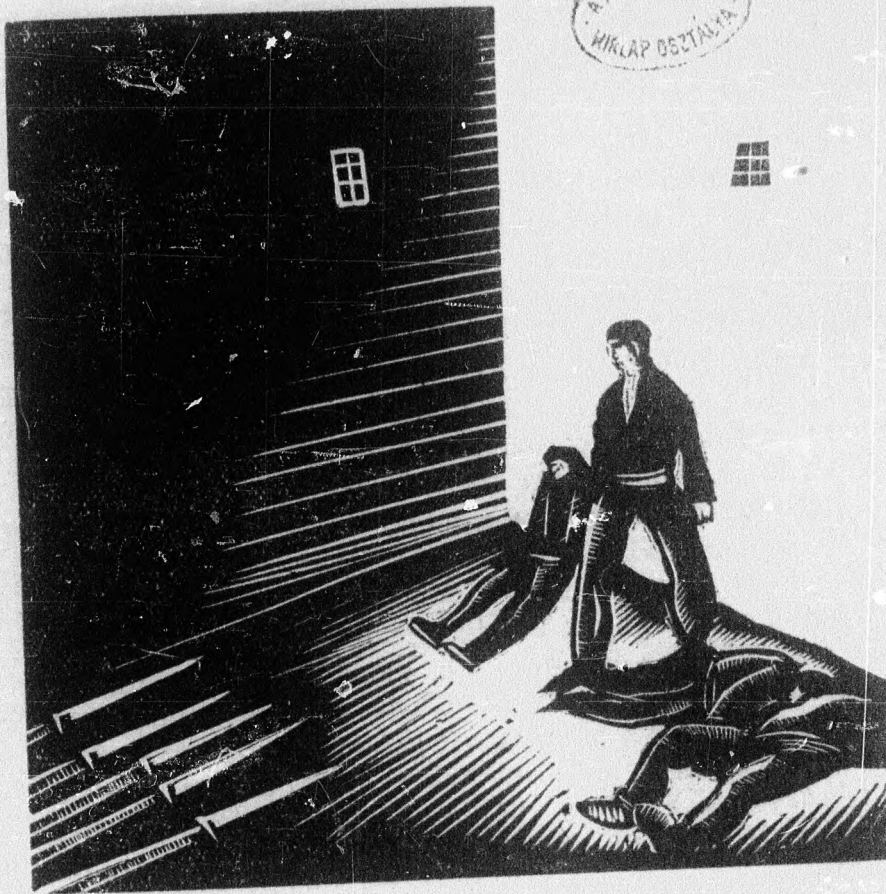

A.M.N. MÚZELIUM
HÍRLAP OSZTALYA

munka

kulturbeszámoló szerkeszti: kassák lajos

a 36-ik szám tartalomjegyzéke: napjaink átértékelése (kassák lajos) • három vers (andreánszky istván) • phyllis (bányai tiber) • willi schlamm: a mai ifjuság (ford: szántó róbert) • sherwood anderson: talán a nők... (ford. németh andor) • a száműzött (andré malraux) • saljapin művészete (justus györgy) • aldous huxley portréjához (murányi kovács endre) • könyvekről (gró lajos) • a tanyai ifjuság (andreánszky istván) • ólommetsei (v. rudolf schatz)

1934 június VI évfolyam 36 szám

dolatok. Ezek az eszmék olyan talajra találtak itt, mint az egyenlőség gondolata Franciaországban az 1789-es nemzedékben. Valósággal megigézte őket. Alighanem ez a helyzet egész Ázsiában. A sárga fajt elkapta a láz. Mikor Japánban német előadók Nietzsche eszméit kezdték hirdetni, fanatizált diákok levetették magukat a szikláról. Kantonban még sötétebb s talán még szörnyűbb a helyzet. Ott még a legközönségesebben értelmezett individualizmus fogalma is ismeretlen volt. A kulik csak most kezdenek rájönni, hogy élnek, hogy egyáltalán a világon vannak... Van népideológia, mint ahogy van népművészet, ami nem vulgarizálás, hanem valami egészen más... A borodini-propaganda ezt hirdette a munkásoknak és a parasztoknak: „Nagyszerű fickók vagytok, mert munkások vagytok, mert parasztok vagytok, mert az állam két leghatalmasabb rétegét alkotjátok.” Ennek nem volt semmi hatása. Egyszerűen nem hitték el, hogy az államnak az a két leghatalmasabb rétege, amelyik ütlegetek kap és éhenhal. Nagyon is megszokták, hogy a munkásokat és a parasztokat semmibe se veszik. Attól félték, hogy egyszer csak vége lesz a forradalomnak s ők visszakerülnek ugyanabba a megalázó állapotba, amelyből ki akarnak kerülni. A nacionalista propaganda, Gariné, nem ilyen tanokat hirdet nekik és mélységesen felkavarja őket. Szinte elképesztő, milyen erővel hat rájuk, amikor arra tanítja őket, hogy a maguk méltóságában, vagy ha úgy tetszik, a maguk fontosságában hinni merjenek. Ha majd lát egy tucát riksakulit, furcsán fintorgó macskájukkal, rongyosan és szalmakalapban, amint a tömegtől tisztelettudóan körülvéve a fegyverforgatásban gyakorolják magukat, mint önkéntesek, lassanként meg fogja érteni, mit nyertünk bennük. A francia forradalom, az orosz forradalom diadalmas volt, mert földhöz juttatta az embereket. Az étellel ajándékozta meg őket. Ez ellen semmiféle nyugati hatalom nem küzdhet eredményesen... Mindent a gyűlöltre akarnak visszavezetni! Felettébb szimpla teoria. A mi önkénteseink több okból is fanatikusok, de elsősorban azért, mert most már olyan élet után kíváncsiak, amelyhez viszonyítva a másik köpedelem, no! Borodin ezt még nem érti...

— Jól megfér egymással a két vezér?

— Borodin és Garin?

Előbb az az érzésem, mintha nem akarna felelni. De nem, gondolkodik. Arca most nagyon finom. Honnan került ide ez az értelmes ember? Sötétedik. A gépkocsi motorjának berregésén túl csak a tücskök ritmikus cirpélése hallatszik. Még mindig rizsföldek suhannak az út két oldalán. A láthatáron lassan változtatja helyét egy arékier fa.

— Nem hinném, — feleli, — hogy jól megférnek egymással. Megférnek egymással. Ennyi az egész. Kiegészítik egymást. Borodin a tettek embere, Garin...

— Nos?

— Garin is tud cselekedni. Ha arra kerül a sor! Hallgasson ide. Kantonban kétféle embertípussal fog találkozni. Olyanokkal, akik Sun idejében kerültek Kínába, 1921-ben, 22-ben, szerencsét próbálni, kockára tenni az életüket, ezek tulajdonképpen kalandorok. Számukra az, ami Kínában történik, színjáték, amelyhez több vagy kevesebb érdekük

fűződik. Ezeknek az embereknek ugyanazt jelenti a forradalom, mint az idegenlégió katonáinak a hadviselés, ezek az emberek sosem tudtak bele-törődni a közösségbe, túlzott igényeket állítottak fel az étellel szemben, az életük értelmét keresték s most mindebből többé-kevésbé kiábrándulva egyszerűen szolgálnak bennünket. Akik Borodinnal jöttek, hivatásos forradalmárok, az ő számukra Kína nyersanyag. Azt fogja tapasztalni, hogy az előbb említettek majdnem mind propagandisták, míg az utóbbiak majdnem mind sztrájkmozgalmakban vesznek részt, vagy a hadseregben szolgálnak. Garin képviseli — és irányítja — az előbbieket, akik kevésbé vakmerők, de sokkal intelligensebbek...

— Ön már Borodin jövétele előtt Kantonban volt?

— Igen, — feleli mosolyogva. — De higgye el, hogy objektív vagyok...

Vajjon honnan jöhetett? Nem igen hiszem, hogy a kantoni forradalmárok gyakran használják ezt a szót: „objektív”.

— Mit csinált azelőtt?

Hallgat. Zavarban vagyok. Vajjon azt fogja-e felelni, hogy semmi közöm hozzá? Igaza volna... De nem. Még mindig mosolyog és könnyedén a térdemre teszi a kezét:

— Azelőtt a hanoi-i lyceum tanára voltam.

Mosolya határozottabbá, ironikusabbá válik, tenyere erősebben szorítja a térdemet.

— De aztán fontosabbnak tartottam, hogy... képzelje csak...

Regény? Vagy ugrat? Folytatja előadását, mintha elejét akarná venni a kérdezősködésnek.

— Borodin kereskedelmi zseni. Rendkívül szorgalmas, merész, ha kell, elszánt, emberi — teljesen a cselekedeteinek éi...

— Kereskedelmi zseni?

— Olyan ember, aki mindig azt kérdi: használhatom-e és mire? Ez Borodin. Az ő korosztályából való bolsevikoknak közös élménye az anarchisták ellen folytatott küzdelem. Mind meg vannak győződve arról, hogy a valóság mindennél fontosabb, ismerik a hatalom gyakorlásának nehézségeit. És még él a lelke mélyén az a gyerek, aki egy kis lett városkában Marxtól olvasgatta, akit egész környezete megvetett s akinek állandóan rettegnie kellett a szibériai száműzetéstől...

Roppant írásjelekkel ékesített éttermek mellett szalad a kocsi. Az atmoszféra, mely most körülvesz bennünket, fényes és lármás. Fények, tükrök, üvegburák és lámpák villognak, koppan a mahjong, fonográfok hörögnek, énekesnők sivítanak, síp rikácsol, cimbalom csipog, gong dörög...

A fények egyre sűrűbben követik egymást. A soffőr lassít, idegeskedik, nyomkodja a trombitát, hogy előbbre jusson, a fehér vászonba öltözött sokaság közepette, mely sűrűbb, mint az európai körutakon: munkások és a legkülönbözőbb foglalkozású szegény kínaiak sétálnak, édességeket és gyümölcsöket szopogatva s csak az utolsó pillanatban ugranak félre az üvöltő, csikorgó autók elől. Az anamita soffőrök káromkodnak. Itt már semmi sem emlékeztet Franciaországra.

Ford: Németh Andor

munka

Barátom

*a szegénység egyszerű diszletei közt élsz,
a hónaposszoba légypöttyös olajnyomat-Máriája
és füstös tájképek alatt.*

*Lakásról-lakásra vándorolsz,
csak a gazdaasszony csorba findzsái őrzik cikkázó szavaid emlékét,
csak a fakó függönyök lebbszennek szélborzolt bokorként
elégedetlen életed emlékeitől.*

*Gyermek-feleséged holt Bruges földjének szülötte,
most leckeórák sivar földjein zengeti, szórja szét gyönyörű nyelvét.
Szürke napjaid szöke társa Ő.*

*Tépett kofferben őrzöd
csufondáros verseid.
Te szegény...
nincs kenyered és nincs íróasztalod.*

*Ülünk szobádban s vadul dobáljuk
e vacak világot szapuló szavaink
idegen nyelven, hogy Milou is értse.
A távoli városokról beszélsz,
uccákról, ahol éheztél, hidakról, ahol éheztél,
erdőkről, ahol éheztél, fényes tornyokról,
melyek alatt éheztél, tavaszokról és telekről, nyarokról
és őszyokről, amikor éheztél,
az életedet mondog, hetyke, szitkos tömondatokban.*

*Nincs sok szavam rá,
értelek,
körülöttem és bennem is hull már a vakolat.*

*A lámpafénybe hunyorgok
s néha ejtek csak egy-egy szót,
egy-egy tartalmatlan és értelmetlen szót hitről,
harcról, kitartásról és jövőről...*

*elhallgatok,
két összetolt széken alszik gyermeked.*

Vajda János

Az aranyparaszt

1027

Zsirosparasztoknak is nevezik őket. Falun már az 50 holdon felüliek, a tanyákon az 50—100 holdon túliakat. Olyan fajta réteg ez, mint Oroszországban a kulakság: nagygazdák, akik kiszedik a földnek a zsírját. A legjobb minőségű földeket kaparintják magukhoz. Földszerző parasztok ezek, a falukon a dülökből hasítanak maguknak, a tanyákon pedig hozzáragasztanak pár holdat a maguké mellől valamék megszorult kisparaszt földjéből. Várják mikor kínálkozik olcsón eladó föld. Ezt könnyebb nekik kilesni, mint a tavaszi esőt és az apjuk, anyjuk halálát az örökségek miatt; hiszen a kisparaszság kénytelen megválni utolsó darab földjétől is. Közvetlen a forradalom után évekig, míg tartott a tengerentúlra való kivándorlás, a szegényemberek potom áron túladtak pár mesgyényi földjükön, még a községi erdő- és legelőjogaikat is eladták, hogy utiköltségeiket előteremtsék. Ezek a földek is hozzájuk vándoroltak. Ha a kisparaszt megszorul: rossz termés, jég-, tűzkár, marhavész, tartós betegség vagy egyéb kórok idején, mit is tegyen? És a baj sohasem jön egyedül, csüstől zudul a házra. A marha eldőglött, nincsenek bocikák, amivel vetés alá szántsanak és nincs tej, ami a legfőbb táplálékuk. Haladéktalanul pótolni kell a veszteséget, mert a végén kenyérnek való sem talál lenni. De a bankok nem folyósítanak a leterhelt földcecskékre. A padon és a kamrában nincs semmi eladnivaló. Elmegyén hát az aranyparaszthoz kölcsönkérni pénzt aratásig, vagy az őszi termések betakarításáig. Az aranyparasztnak kölcsönre nincs pénze, ellenben, ha azt a darabka földet, ami az ő földjének a végibe megy ki, eladja, úgy lehet a dologról beszélni. Így kótyavetélik el szegénységük egy darabkáját. Kisparasztok szorultságból, végső mentésként eladott földdarabjaiból rakódnak össze az aranyparasztok földjei és ezek a földek egyre nőnek, amint nőnek a földkataszteri iverkeken a holdakkal és négyszögölekkel teleírott rubrikák.

Tőlük a kisparasztok mindent, csak segítséget nem várhatnak. Tőzsomszédjaikat sem segítik ki vetőmaggal. A rossz aratások alkalmával, amikor a föld a belévetett magot sem hozta meg (1932. év) és a kisparaszság kukoricakenyeres tél után vidékenként részesült vetőmagakcióban és abban is kevesen, az aranyparasztokhoz mentek kérni vetőmagot őszi, ráfizetéssel is. Mert azoknak teli volt a magtár, lapáttal forgatták a búzát, hogy be ne pálljon, évekig tartogatták olyan időre, amikor felszökik az ára, mint a rakéta. Másodszor is aratott az aranyparaszt, amikor ilyen időben adta el a termését. Voltak közülük, akik adtak vetőmagot, de az akkori napiárban kell majd őszi visszafizetni. 4 q búzát is el kellett adni a kisparasztnak, hogy az 1 q búzát visszafizesse, mert őszi jó termés idején lecsappant az ára.

Jó apaállatokat tartanak, de csak a maguk állatállományainak a beállítására. A kisparasztok korcsfajtájú, girhes állataikat nem képesek felfrissíteni, keresztezni nemesebb fajokkal.

Am a kisparaszt nemcsak a földcecskéjét, de a munkaerejét is odaadja az aranyparasztnak. Nem bírja kihúzni, ami nagyszámú családjá-

munka

nak elegendő lenne szűkösen. Kénytelen az aranyparaszt földjén egyharmadában kapálni. A fiatalok pedig beállanak cselédsorba: szolgának, kocsisnak. Nehéz sor ez, kiváltkép náluk. Földterületükhöz mérten kevesebb munkást alkalmaznak, mint amennyit megkíván a gazdaság. A kínálkozó munkások közül válogatnak, mint kondásaik a pergőben. Gondjuk van rá, hogy a nyers, fiatal erőket szedjék ki a maguk részére. Ehhez nem kell nekik papír és ceruza, hogy ki tudják számítani, hogy mennyivel kifizetőbb legénysorban lévő, vagy azon jóval alul a gyermekkor határát érintő fiatalokat dolgoztatni. Ha félkomenciót fizetnek is, de a munka felér, sőt meghaladja azt a munkát, amit egy felnőtt cselédember végez, aki egész komenciót húz munkája után. A családos cselédembernek lakóház kell, komenciós földjára, fűtéshez fa, kenyérsütéshez szalma, ha van tehénke és a tartása ki van szegődve, úgy lopkodják a gazda szénáját. Mi minden kell, aminek a pusztá hallatára olyan képet vág az aranyparaszt, mintha a fogát húznák. Csavaroseszűek és olyanokat mondanak, hogy a pároséletet élő cselédember elhúzza magát a dologtól. Délidőben alig lehet őket kihúzni a házból, ülnek az asszony szoknyáján, leadják az erejüket, azután meg, ha nagy a család, a kenyeret sok darabba kell elosztani, úgy, hogy a komenciómérések előtt már jóval még rántásnak való liszt sincs már a zsákban. Krumpli járja ilyenkor és az ember nincs jóerőben és nem bírja úgy a munkát, amint kéne. De ezzel szemben a szolgálégény félkomencióért dolgozik, az ólban hál, löknek neki minden évben 1 pár csizmát, csekélyke pénzt, amiből a vásáron ruhát vehet magának, ha végkép leszakad róla. Benkoszton vannak; a gazda felesége külön ételt főz nekik, sok galuskát, ami megfekszi a gyomrukát. Jobban szemmel vannak tartva, mert közelükben mozognak, így hát nem kerülgetik a munkát.

Az aranyparaszt gyermekeit munkára fogja és cselédsorban dolgoztatja. Ép úgy megvan fiainak is az 1—1 pár fogatuk, amivel kijárnak a határba dolgozni. Csakhogy a gazda fia nem pucolja meg a lovat, ami az ő keze alatt van, sőt még be sem fogja a szekérbe, hanem csak kijön a házból, miután megitta forró kávéját és bevágott mellé egy tenyérnyi szalonnát; felül a szekérre, kezébe veszi a gyeplőt és már megy is. Nehéz munkától, hordástól, zsákolástól félreállanak. Azt a cselédembernek hagyják, akik rádolgoznak az aranyparasztok fiaira, akik nem szeretik a dolgot és már alig várják, hogy az apjuk életét élhessék: vállratett vadászfegyverrel csatangolni a határban, parancsot osztogatni a cselédségnek és más munkásaiknak. Vagy pedig a termést eladni és a pénzt felvenni érte a városban, azután meg jót inni rá valamelyik vendéglőben. Mihaszna, munkakerülők ezek a kölykök, akik csak addig mímelik, hogy dolgoznak, míg végkép lezárja szemét az apjuk, nehogy kitagadja, megrövidítse őket az örökségükben. Három gyermeknél többet nem engednek a világra jönni az aranyparasztoknál. Egyet rendszerint felsőbb iskolába járatnak és leginkább jegyzői pályára szánják, mert „az a falu első embere”, vagy papnak, mert a fizetés jó, a szabad idő sok, lehet gazdálkodni a papi földön kívül a sajátban is. Az aranyparasztnak gyermeke taníttatásával főként az a célja, hogy a középsz-

tályba befurakodjanak, annak a helyére benőjjenek. Annak a gyermeknek, amelyiket kitanított földörökséget nem ad, de elősegíti, hogy fia a hivatalon kívül földbérlettel foglalkozhasson. Ezt pénzzel és a bérlet megindításához szükséges jószágállomány és gazdasági felszereléssel segíti. Lánygyermeküket is ilyen céllal, ilyen hozománnyal, tanító és más középosztálybeli emberekhez adják. A falu emberei nem jó szemmel nézik, hogy ezek a hivatalnokok nagyobb földterületen gazdálkodnak (mellékfoglalkozásként, bár ezt nem lehet mondani), ráadásul a paraszti sorból jött hivatalnokok bánnak el velük a legkeményebben, amint mondják, a szegény ember bőrének akarnak meggazdagodni, elhorgásszák előlük az olcsó földbérleteket és egyre-másra tollasodnak. Faluépítő és szőlőművelő munkájuk a hősi halottak emlékére felállítandó szobor körül mozog. Abból, hogy az aranyparasztok gyermeke a középiskola után gazdasági akadémiára nem megyen, hogy a föld okszerűbb művelését elsajátítsa és saját gazdaságába visszatérjen, továbbá abból, hogy a középosztály kényelmes állásaiba beférkőzik és földbérletbe kezd, az következtethető, hogy a földnek nem szerelmesei ők, hanem éhesek a földre, amin azután gazdagodási és egyéb vágyaikat levezetik.

A gögnek nagy szerepe van az aranyparaszt életében. Azok az írók, akik a forradalom után a föld szerelmeseinek és ápolóinak állították be ezt a paraszti réteget, paraszti méltóságnak nevezik azt, aminek a neve is gög. Jó lovakat tartanak, de az állatot nem szeretik, legalábbis ez nyilatkozik meg már az állatokkal való bánásmódjukban is. Népdaik, költeményeik nem beszélnek dolgozó állataikról, mint a ruszin, tót, orosz népeknél. Lovaik mégis kiválóak, ennek oka, hogy lovaikkal kérkednek és arról ítélik meg egymást. Jó ló, jó gazda. Vasárnap és egyéb vallási ünnepnapokon kocsiba fogatnak és behajtanak a városba, a faluba. Ott beülnek a templomba az első padba. Templom után lekezelnek a pappal, adakoznak orgonaaalpra, harangöntésre, vagy a templom renoválására. Mindezeket a gög istápolja náluk, hogy a pap majd kihirdesse a szószékről a híveknek, hogy mennyit adakoztak ők az isten dicsőségére és hogy a harangöntő ráöntse a nevüknek a betűit, hogy az ő segítségükkel öntetett a harang és a hálás utókor és hívek előtt fennmaradjon a nevük.

Az aranyparasztok gazdálkodásában a konjunkturális termelést kultiválja. Ha nagy az ára a kalászos veteményeknek és kilátás van rá, hogy az az ár fennmarad, úgy bevetik kalászossal a földjeiket, kapásveteményt pusztán annyit, amennyi saját szükségletükre elegendő. Így volt év, mikor előfordult vidékenként, hogy nem volt a szükségletre elegendő krumpli és kukorica a lakosságnak, mert keveset termeltek; vagy, mint az egyik kerület országgyűlési képviselője a választások előtt beígérte, hogy ősszel a hadsereg számára szállítandó zabszükségletet elsősorban az ő választópolgárai szállítják a legkedvezőbb áron, erre fel az egész határt zabbal vetették be. És ősszel csak az aranyparasztok, a főkortesek kaptak szállítást, míg a kisparasztoknak a nyakukon maradt a zab. A képviselőknek szükségük van az aranyparasztokra, akik nem

munka

adnak földjeiken munkát annak a szegényparasztnak, amelyik nem az aranyparaszt kezében lévő borosüvegre szavaz. Az aranyparaszt földművelése a kisparasztok földmegmunkálásánál jóval rosszabb. A földhozadékok is gyengébb, pedig állatállományuk erősebb, míg a kisparasztok állatállományai mindig jobban és jobban gyöngülnek, kevés takarmány, vetőmaghiány idején stb. túladtak növendékállataikon. Így hát kevesebb a trágya, a föld soványabb. Az aranyparasztság konzervatív réteg, amelyik mereven állig gombolkozik minden újabb jelenségtől a mezőgazdaságban: így még a legújabb fajta nemesített, acélos vetőmagvaktól is. Ez a réteg volt, amelyik legtovább termelte a szeszkrumplit és nem is tért át a nemesebb krumplifajok termelésére, míg a piacok eziránt igényt nem támasztottak. Mezőgazdasági gépekkel nem instruálják be gazdaságukat az egy vetőgépen kívül. A vetőmagtisztító-gépeket lemosolyogják, mint feleslegest, amit arra találtak ki, hogy az emberek a pénzüket beleöljék. Mútrágyára, féregirtó-szerekre, kétségtelen meglévő pénzükből nem adnak. De annyira semmitől sem huzódoznak, mint a napszámmunka fizetésétől. Pénzt nem is adnak ki, csak az adóra, ami holdanként kevesebb, mint a kisparasztok földje után fizetendő adó, ha a föld egyforma minőségű is. Kovácmestert, kerékgyártót, orvost természetben, évi komencióval, búza, rozssal fizetnek, amint a cselédségüket fizetik. A pénz nekik nem arra való, hogy a munkásaikat fizessék vele, hanem újabb földek megszerzésére. A munkásaiknak járó fizetésről való irtózásuk arra vezet, hogy csak a legszükségesebb munkát adják meg a földnek: vetés, boronálás, szántási és betakarítási munkálatokat. Tisztálási munkálatokra: pl. a zsendülő vetésből a szúrókák, tövisek kiszurkálására nem állítanak be embereket, azzal nem számolnak, hogy az a munkadíj megtérül, amit ilyen munkára adnak ki. Egy példa, amelyik demonstrál: Az aranyparaszt pulykát tart 200 darabot, 1 gyereket kéne fogadni, aki megőrizzé. De ennek fizetség kell. A kispulykák kimennek a rakodóba, nem vigyáz rájuk senki, még az isten se őrzi, mert a kispulyka a csalánba lép és az megöli őket. A cselédséggel lekaszáltatják a csalánt, de már a pulykából sokat kivégzett. A megmaradtak nőnek és amikor érik a gabonavetés, legázolják és megdézsmálják; csinálnak benne 5 q gabona kárt. Egy 14 éves gyermekember vállalkozott, hogy megőrzi tavasztól őszig 2 q gabonáért. — Nem kell, nagy a rakodó, el-tanyázhat pásztor nélkül is a pulyka — ilyesféle volt a válasz. Mindenesetre a gyermek fejlettebb, súlyra súlyosabb és számra több pulykával számolt volna el ősszel és az 5 q kár nem történt volna meg.

Az aranyparaszt gazdálkodása garázdálkodás a földdel. Mindent az Isten áldására, az időjárásra: hol az esőre, hol a napra épít.

Mégis a paraszti rétegekből az ő birtokaikat borítja legkevésbé teherhullám. Néha kigyúlnak a pajták és a cséplésre asztagba rakott termés, amiket bebiztosított az aranyparaszt és alágyujtott egy éjjel, hogy egy nagy summa pénz üsse a markát, ami majd kirántja őt az adósságból.

Andreánszky István

Silone: Fasizmus. (Europa Verlag Zürich.) Ha össze akarnám foglalni a könyv lényegét, azt kellene mondanom: Silone könyvet irt a fasizmusról és mégsem viszi közel az olvasót a fasizmushoz

Időrendben dolgozza fel az olasz válságot; az egységes nemzeti állam megalakulásától kiindulva, napjaink történelmét írja. Pontosán, minden pártelfogultságtól, dogmatizmustól mentesen, a szocialista kötelező objektivitásával. Nem elégszik meg a frázissá vált általánosításokkal. Konkretizálja a válságot, felkutatja okait, megmutatja lényegét. Kihangsúlyozza az olasz társadalom minden rétegének egymáshoz, az uralkodó osztályhoz és a proletariátushoz való viszonyát. És végül szigorúan analizálja a proletariatus magatartását. Ismerteti az összes munkásmozgalmi irányokat. És itt sem általánosít. A kritikus szemével méri le úgy a jobb-, mint a baloldalt.

Gazdag ez a könyv s mégis azt kell mondani, nem több mint *helyzetkép*, kitűnő adat egy a fasizmusról irandó munkához. Nem azért, mert az elméletek helyett a gyakorlat valóságát írja meg. Ez egyik nagy érdeme. De nem teljedik egészé a munka, mert az író csak analizál, de nem ad szintézist. A részletek mintegy önmagukban élnek. A szerző felbontja és vizsgálat alá veszi az eseményeket mozgató erőket és nem látja úgy össze ezeknek az erőknek egymásrahatását, hogy ezzel az olvasót a fasizmus dinamikájához közelebb vinné.

1933-ban, egész más szempontokból kell kiindulni, mint akár csak öt évvel ezelőtt. Németországban majdnem teljes egészében megismétlődtek az olasz események. A német munkásmozgalom semmit sem tanult az olasz összeomlásból. Ausztria után most a franciákon van a sor, akik szintén mindent felejtettek és semmit sem tanultak. Kétségtelen, itt olyan mély szerkezeti válság van jelen, amelyhez a pusztán külsőleg látható eseményeken keresztül nem lehet közelférközni. Silone többek között azt mondja: „A fasiszták római bevonulása a munkásszervezetek teljes szétdobása és a munkásság teljes leverése után következett be.“ Történelmi igazság ez s így mégsem teljesen az. Mert önkéntelenül felvetődik a kérdés: hogyan lehetett a szervezeteket szétdobni? A terror nem kielégítő magyarázat. Az erőszakot nem lehet az erőszakkal meghatározni. Az erőszak érvényesülése az ellenfél legyengülését tételezi fel. Kérdés, vajjon a legyengülésnek egyik fontos okát nem abban kell-e keresni, hogy a liberalizmus korszakában kialakult szervezetek megépítésükben, formájukban, funkcióikban történelmileg túlhaladottak voltak. A szerző nagyon meggyőzően mutatja ki az olasz munkásmozgalom teljes ideológiai csődjét. De nem látja, hogy ebben milyen szerepe volt a szervezetek szerkezeti válságának.

Továbbmenően nagyon értékesen magyarázza pld. Rocconak, az olasz fasizmus főideológusának, szerepét és tanítását. És kimutatja, hogy Rocco hivatalos állameszméje nem eredeti. Fichte és Schelling német idealista filozófiájából vette át. De a kérdés mégsem ilyen egyszerű. Roccoék azt állítják: hogy nem az emberi társadalom, hanem a nemzetek jelentik a szociális valóságot. Az emberiség nem mint társadalmi, hanem mint biológiai tény létezik. — Hogyan juthatott uralomra ez az ideológia ott, ahol a marxizmus, ha nem is közvetlenül, de közvetve mégis csak gyökeret vert a tömegek egy részében? Az olasz munkás-

munka

mozgalom széttagolt volt. De minden ága mégis csak társadalmi alapról indult ki. Nem alakult itt ki olyan emberi válság, olyan belső ideológiai és pszihikai ellentmondás, amely Roccoék ideológiájának megerősödését lehetővé tette?

A terror itt sem kielégítő magyarázat. Ma már nyilvánvaló: a belső ellentmondás jelen volt a tömegekben. Minden társadalmi reakció uralma az emberekben beállott pszihikai reakciót tételezi fel. Az emberi tudat és psziche változásai befolyásolják a cselekvést s így belenyulnak az eseményekbe is. Egyedül a monopoltőke diktatúrájával, a gazdasági, társadalmi ideológiai és lelki erők egymásrahatásának kimutatása nélkül, nem érthetjük meg a fasizmust. Silone pedig teljesen figyelmen kívül hagyja azoknak az emberi momentumoknak a visszahatását, amelyek a gazdasági körülmények között alakulnak ki.

A szociológiában ma már nélkülözhetetlen elem a pszichológia, amely az orvostudomány mellett a jövő egyik legjelentősebb tudományága. A fasizmus aktuális jelentőségét csak úgy lehet történelmi távlat valóságába állítani, ha a társadalmi események minden erőtenyezőjének szerepét és működését figyelembe vesszük.

Dr. Wilhelm Reich: A fasizmus tömegpszihológiája. (Verlag für Sexualpolitik 1933. Kopenhagen — Prag — Zürich.) A könyv bevezetőjében többek között ezeket a sorokat olvassuk: „A vulgármarxizmus sematikus elválasztja a gazdasági létet, magától a léttől és azt állítja, hogy az emberi ideológiát egyedül és kizárólag a gazdasági lét határozza meg... A munkásmozgalom számításán kívül hagyta a tömeglélek és a miszticizmus társadalmi hatásait.“

Az olvasó felfigyel erre a megállapításra, amely új szempontok felvetését igéri. De a könyv nem váltja be az ígéretet, mert a szerző alapelgondolása mereven egyoldalú. Reich, mint pszichologus, Freud iskolájához tartozik. Néhány évvel ezelőtt feltűnést keltő tanulmányt írt a freudi lélekanalízis és a dialektikus materializmus kapcsolatairól. A marxista tömeglélektan alatt tehát a freudi módszerek alkalmazását érti. A történelem szubjektív tényezői közül a szekszuális vonakozásokat tartja a legfontosabbaknak. Mert szerinte a nemiség érinti a legközvetlenebbül az embert. A mai társadalom pedig a magántulajdon érdekében elnyomja, illetve a család keretei közé szorítja a nemi vágyakat. Ez a gátlás végső eredményében félelemérzetet okoz, tekintélytisztelő, gondolkodásra, kritikára képtelen polgárrá alakítja az ifjúságot. A fiatalág passzív és apolitikus lesz. A nemi gátlásokkal telített egyén önkéntelenül támogatja a társadalmi reakciót. Így ma a fasizmust. Reich rámutat, hogy szerinte a speciális szekszuálpolitikai kérdések miképpen fonódnak össze az általános politikai kérdésekkel.

A fasizmus kispolgári mozgalom, mondja a szerző, amit a proletáriátus annyiban támaszt alá, amennyiben elkispolgáriasodott. A reakció azt az ellentmondást használja ki, ami a kispolgár gazdasági helyzete és ideológiája között fennáll. A kispolgár minden tekintély ellen lázadozik, ugyanakkor mindig szüksége van tekintélyre, akinek alávesse magát. Állandóan felfelé tekintő ideológiája erősebb formálóerő, mint a gazdasági helyzete. A kispolgárt az alávetettség érzete jellemzi, amit csak nemi életével és családi formáival lehet megmagyarázni.

Ezt a zárt családi formát a nő nemi korlátozását megkövetelő apauralom szigorú érvényesülése karakterizálja. Ebben a tekintélyi családban minden reakció alapon álló állam megtalálja az apa személyében a maga képviselőjét. Mert az apa *társadalmi tudata* a családtagokkal

való viszonyában tükröződik. A fasizmusban a szexuális gátlások miatt az anya és gyermeke közötti eredeti biológiai kapcsolat társadalmi termék lesz. A kispolgár pszichológiájában a családi és nemzeti kapcsolatok azonosulnak. A haza és nemzet elképzelése szubjektív érzelmi összetételében az anya és a család elképzelése. Az állam berendezkedése azonos lesz a családéval. A Führer, a diktátor, az apát képviseli. Minél erősebb a gazdasági válság, minél tehetetlenebb a tömeg, annál szorosabban kapcsolódik a Führerhez. A kispolgár nacionalista önimádásának ez az azonosítás a lelki alapja. Mindent összevéve: A kispolgárság gazdaságilag elproletarizálódott. De brutálissá és misztikusá vált nemi élete és zárt családi kötelékei megakadályozzák abban, hogy a szocializmushoz csatlakozzon, illetve ez kényszeríti a fasizmus támogatására.

Ez lenne nagyjából a könyv gondolatmenete, amely részleteiben sok érdekes és felhasználható megállapítást tartalmaz. Átfogó képet rajzol a kispolgárról. Határt von a szocialista és polgári nemi erkölcs között és határt von a nemileg kiegyensúlyozott és kiegyensúlyozatlan ember társadalmi szerepe között. Érzelmileg ható és észokokkal alig magyarázható tudatalatti jelenségekre hívja fel a figyelmet. Az eseményekben észreveszi az embert.

A tömeglélektan alkalmazása nagy lépés a marxi szociológiában. De Reich túllő a célon. A részletkérdést általánossá tágítja. Megzavarja a német fasizmus fajvédelmi ideológiája. És ha bizonyos tekintetben túl is jut a freudisták szűk körén, az ellenkező oldalon másik szűk körbe lép, amikor lelkileg egyetlen nevezőre vezet vissza a fasizmust. Elismeri, hogy a szexuális az emberi életnek csak részét képezi és mégis ezt a részt alapvető társadalomformáló erővel ruházza fel.

Reich beállításában a kérdés nagyon egyszerű. De ez az egyszerűség nem a dolgok kitisztázását, hanem a jelenségek elmechanizálását jelenti. Az eddigi tömeglélektani irányok megbuktak, mert merevek voltak és mert valami misztikus, mindentől függetlenül létező tömegösztönt, tömeglelket tételeztek fel. Ez a tömeglélek Le Bonnál, az angoloknál, és magánál Freudnál is, más és más formában bukkan fel, de mint *adottság* mindegyiknél jelen van.

Ha az eddigi tömeglélektani felfogásokban általában önmagában álló tömeglélek szerepelt, Reichnél, úgylátszik, mintha a tömeglélek egyedüli tartalma a szexuális lenne. Ha igaz az, hogy az ideologia hatalmi tényező, akkor igaz az is, hogy szexuális morál és a családi élet formáinak hatása bizonyos *lelki és tudatbeli állapot következménye* és nem

Reich csak egy elég felületesen megírt kis fejezetet szentel a proletariátusban lejátszódó lelki válságnak, holott ez van olyan fontos tényező a fasizmusban, mint a kispolgárság. A fasizmust nem lehet egyedül a kispolgárság mozgalmának beállítani. De a szerző nem veszi észre azt sem, hogy a társadalmi, gazdasági és politikai változások között mint visszaható erő olyan *korszaki alapérzetnek* nevezhető lelkiállapot alakul ki, amely az ember minden életmegnyilvánulásának és így a nemiségének a hatását is megszabja. Ez az alapvető érzet koronként más és más. A mai társadalmi forrongás lelki alapját a *bizonytalanságérzetben* lehetne meghatározni. Ma a jelenségek legnagyobb része erre az érzetre vezethető vissza. A polgári jólét ideológiájában beállított mai ember ijedt ragaszkodását a magántulajdonhoz, az erőszakot, a nincstelenség kallódását, az újabb misztika és fajvédelmi ideologia kialakulását, a fáradtság, a türelmetlenség, a zavartság, a meghasonulás jelenségeit. Az érzetek sok-

munka

félék és összetettek, különböző formában mutatkoznak meg és minden érzet egy-egy újabb érzetsorozat kiindulópontja. Nem lehet sematizálni. De bizonyos, a jelenségekben van valami közös vonás: *a kor lelkeségének vonása*, amely a mai ember erkölcsére is rányomja bélyegét.

Az anyagilag elproletarizálódott kispolgárságot tehát nem sajátos szekszuális morálja és családi kötelékei, hanem általános életfelfogása tartja vissza a szocializmustól. A bizonytalanságérzet az, ami a kispolgárt a brutális reakcióhoz, a fasizmushoz kapcsolja. Természetes, hogy ebben a bizonytalanságérzetben engedelmesebb eszköze lesz a reakciónak és erőteljesebben ragaszkodik családjához és meglévő életformáihoz, mint általában mindenhez, amiről úgy hiszi, szilárdabb alapot ad élete alá.

A nemi- és családi élet társadalmi hatásaival érdemes és kell is foglalkozni, de nem elszigetelten. Mert az ember nem *csak* szekszuális lény, hanem *evőlény is*. Ha ezt elfelejtjük, akkor más oldalon ugyanoda lyukadunk ki, ahová a vulgármarxisták, akik teljesen elabsztrahálták az embert. Az emberi élet lelkileg több irányból jövő erőkomponens összetevődése. A tömeglélektannak ezeket a korszerű erőket és egymásra gyakorolt hatásukat kell felkutatni. A valóban új tömeglélektani kutatásoknak éppen sokoldalúságukban lesz az igazi erejük. Gró Lajos

A Frobenius-gyűjtemény kiállításához

A Frobenius-gyűjtemény láttára különös elfogódottság vesz erőt rajtunk; hasonlót csak rendkívüli erejű természeti jelenség előtt szoktunk érezni.

Sokrétű az elénkbe táruló látvány. *Történelem előtti korok történelme*, melyből csak a beavatott olvas ki töredékes utasítást a mult végtelen barlangjába. Emberi indulatok hatalmas lerögzítése, de oly ember megnyilvánulása, akit ma már aligha értünk meg, mert mit se tudunk társadalmáról. Művészet az, amit látunk? Az írott és kőbe vésett vonalak kifejező játéka, a színezés harmóniája bámulatos készségről, a megjelenítés szokatlan erejéről tanuskodik. De ők, kik ezeket a csodálatos műveket alkották, nem akartak, nem is akarhattak művészetet adni. A művészet emberi kultúránk fejlődésének nagyon késői fokán válik el az élet hasznos célt szolgáló tevékenységeitől, a mesterségtől és a mágiától. Az, amit ma szépnek érzünk, valaha célszerű és bűvös hatalmú volt. Művész és mesterember egyaránt az étellel szoros kapcsolatban álló használati tárgyakat alkotott. Legfeljebb a használat magasabbrendűsége vont laza határt a mesterek e két csoportja közé. Viszont minden tárgyalkotás rokon volt a varázslattal. Mondáink tanúsága szerint a mesterségek csodás eredetűek. Egy afrikai törzs eserepese, ha hibás alakú fazekat csinál, kénytelen azt mindenféle tisztító szertartások kíséretében elpusztítani, mivel a torz eserepben csak elvetemült veszedelmes szellem lakhatik. Frobenius maga mutat rá legjobban az ábrázolás eredeti szellemére. Elbeszéli, hogy antilop-vadászatra hívta fel egy afrikai falu férfait; azok időt kértek a készülődésre. Megleste, hogy varázssénekek hangjára antilop alakot vázoltak a földre, majd nyilakat tüzdelték a rajzba. E szertartás által akarták a vadat hatalmukba keríteni.

Az idők folyamán a mágikus világ átmegegy a vallásos kultúrába. A mágikus ábra kultikus képpé alakul. Az ősi felfogás nyomát azonban még ma is megelhetjük annak a falusi embernek magatartásában, aki a csodatevő szentképtől és nem a kép által ábrázolt eszményi alaktól

vár segítséget. A feszület fogalma úgy összeolvadt a mögötte rejlő magasztos eszmével, hogy a hívő szemében osztozik annak szent voltában. A gyermek fél az ijesztő arctól, óriást, boszorkányt mutató képtől. Mi sem szakadtunk ki teljesen az ősi lélekből. Mégis azok a csökevény pszihikai töredékek, melyek még élnek bennünk, nem nyújtanak elég biztos alapot arra, hogy megközelítsük az afrikai sziklabarlangok világának mágikus értelmét. Kifejező és megjelenítő erejűnkkel, technikai készségünkkel hatnak ránk, szépségüket élvezzük és művészetként bíráljuk el.

Az összegyűjtött gazdag anyag egyes ábráit bizonyára óriási tér- és időtávolság választja el egymástól. Ha első pillantásra hasonlatosságot olvasunk ki belőlük, úgy ez annak a megtévesztő távolságnak a műve, amelynek szempontjából vizsgáljuk őket. Mert a távoliban, az idegenben legelőbb a közös vonást fedezzük fel, a különbségekre csak az ösmerősben eszmélünk rá.

Szembeötlő, hogy az állatábrázolás uralkodik az ősember műveiben. Nyilván azért, mert életében is az állat a kívánatos érték és a fenyegető veszedelem hordozója is. Tápláléka és ellensége, élete és halála, a vele való harc jelenti a hatalom és dicsőség próbáját. Az ősember gátlás nélkül azonosította magát a külvilággal. Saját indulatait vetítette ki rá, saját életritmusait élte meg benne. Ezért magaslik ki az állat ebben a világban, az ember mellette csak a vadász, a pásztor, a bűvölő sámán, beteljesítője és járuléka az állati sorsnak. Ez a szellemi magatartás abban leli művészi kifejezését, hogy az állatot gondosabb és naturalisztikusabb kidolgozásban és többnyire nagyobbak is ábrázolja, mint az embert. Hatalmas oroszlánok, természetes bivalyok, izmos antilopok körül kevés kivétellel túlkarosú, majdnem csak mozdulatjelzőssé egyszerűsített emberek nyüzsögnek. Néhol maga az állati test a történet színhelye: természetfelettivé tágult konturján belől játszódnak le a vadász- és pásztorjelenetek.

A mozdulat hangsúlyozása válik a formaalakítás értelmévé. A tömeges eitolódnak, az arányok módosulnak csak azért, hogy a mozdulat jellege érvényesüljön. Ez a dinamikus ábrázolási mód elsősorban kifejezésre törekszik, az alakított kép csak kivételként az alkotó indulatnak, melynek a mozdulat egyenértékű szimbóluma. Rohanó, szökkenő, ágaskodó világ, tolmácsa a mozdulatot tökéletes pontossággal közvetítő érzékeny vonal. Bár semmi sem ragadta meg a kőkorszakbeli afrikai ember képzeletét úgy, mint a mozgás, nem hisszük, hogy „mozgást” akart ábrázolni. Annyira fontos és majdnem kizárólagos kiélési lehetősége volt a mozdulat, oly elevenen élt benne és uralkodott idegrendszerén, hogy ritmusának vonallal való közvetítése vált művészeté középpontjává. Képiro keze valami mágikus tánc ütemének engedelmessékedhetett. Életérzésének irama arra a jelenségre lendíti a súlypontot, amelyet ő maga érez fontosnak. Az emberi törzs jelentéktelenné válik a dardavető kar, a rohanó láb mellett. Még elnagyolt állatábrázolásaikon is feltűnik, mennyire realiztikus minden, ami az állat eleven, helyzetváltozásra kész voltát meghatározta: a fejtartásra jellemző szarv hajlása, a térdízületek játéka, a neszelésre hegyezett fül, a csapkodó fark. Tudósok állítják, hogy az emberiség ősi közlési módja a jelbeszéd volt. A fogalmat helyettesítő gesztus és mozdulatot hangsúlyozó rajz egytőről fakadhattak.

Gyakori a vallási szertartásokra utaló félember-félállat, vagy állattá álcázott sámán alakja. Bizonyára kultikus eredetű a nemiség ki- hangsúlyozása is. A phallós és a női mell kicifrázott, eltúlzott forma-

munka

megoldásokban jelenik meg. Ez az exhibicionista vonás azonban arra is utal, hogy a testet nem nyugvásában, de funkciójában élte meg az ősember.

Művészetében alig szerepel a növény. Mivel nem volt földművelő, nem eszmélt rá a növény fontosságára. De művészi ösztönei minőségéből is következtethetünk arra, hogy a mozdulatlan teremtés nem vonzotta.

A mienktől alapvetően különbözik a térhez való viszonya. A mai ember a térnek két aspektusát ismeri a képzőművészetben. Az egyik, a sokkalta ősbibb, a képtér: az a sík, melyre rajzolunk és mely megadott méreteivel és alakjával köti és befolyásolja a rávetített ábrát. Számunkra elhibázott minden olyan képszerkezet, mely kifelé irányul a képtér megadott keretéből. A tér másik aspektusa, amellyel a mi kultúr világunkban találkozunk, az ábrázolt tér: a három dimenziós térnek a képsíkra való vetítése. Ebben kell elhelyezkednie minden ábrázolási elemnek. A történelmi művészetek sokféle térmegoldást ismernek. A keletázsiai perspektiva-konvenció rokon a muzulmánál, de nagyon különbözik a mi tudományos perspektívánktól, amely a XIV. század óta a legújabb művészeti mozgalmakig korlátlanul uralkodott Európában. A kubizmus, a futurizmus egészen új térmegoldásokra lelt. De egy pontban találkozik minden itt felsorolt törekvés: a képtér és az ábrázolt tér kettős alappillérén épül fel a mű. Az afrikai ősnépök nem ismerték a térnek ezt a két történelmi aspektusát. Ábráikat a sziklafelület alakja nem köti, nem is kötelezi. Kompozíciójuk tetszés szerint folytatható minden irányban. A ritmus, mely ember és állattömegeiket felvonultatja vagy elhinti, a végtelenbe terjed. Csaknem úgy látszik, mintha a körülhatárolt képtér csupán olyan társadalomban érvényesülhetne, amely az egyenesülés bizonyos fokára, sőt tán a magántulajdon fogalmához is eljutott. Ábrázolt teret, a harmadik dimenzió kivetítésére való törekvést nem találunk a kőkorszak művészetében. Itt-ott elmosódott színtoltok jelölnek valamit, ami szirtes tájra vagy legelőre emlékeztet. De a történelmes légüres-térüres síkon játszódik le. Hanem ezek az ábrázolások mégsem síkszerűek. A mozdulatot kifejező képesség pótolja a térábrázolást. Az alakokat olyan hűtető és finoman meghatározott erők lendítik, hogy a szem kénytelen a mozdulat vonalát követni és így gazdag sokaságú irányokat lát bele a képbe. A tömeg ebben a művészetben szolgálja a mozdulatnak. A mozdulatábrázolás viszont téralkotó és pótolja a harmadik dimenzió kivetítését. Példa erre egy antilop-csorda, amelynek szélső tagja merészen visszafordul és felénknyújtott fejével háttérbe tolja társait. Még egy kép: két rézsutosan egymás fölé rajzolt egyforma nagyságú fa, alattuk legelésző állatok s a sima háttérre pusztán a vonalak egymásra vonatkozó irányja varázsol mélységet.

A kőkorszakbeli ember forma- és térérzékére egyaránt jellemző, hogy a rajzoló nem kívülálló szempontból, de az ábrázolt formába belehelyezkedve alakít. A térben egymás előtt elhelyezett testek körvonalait úgy rajzolja meg, mintha azok nem takarnák el egymást. Az ősember nem a látszatot közli a nézővel, de a világot úgy, amint van.

Mire lassanként hozzászoktunk az első pillanatban megrázóan új ősafrikai formarendszerhez, kezdünk az ábrák tömkelegében egymástól megkülönböztethető csoportokat észlelni. Vannak sziklákba vésett, nehéz idomú állatok, melyek pasztikus törekvést sejtetnek. Vannak japáni finomsággal árnyalt festmények, melyeket impresszionisztikusnak szeretnek nevezni. Motívumok, melyek közvetlenül az egyiptomi stílusba torkolnak. De az uralkodó hang mégis csak a gomolygó, lendületes állati vadságé, mely az emberi életet beolvasztja saját nyüzsgésébe. És mindez oly tökéletes

vonalvezetéssel, tudatos technikával tolmácsolt, hogy nem merjük a „primitív“ szót alkalmazni erre a magasrendű művészetre, amely a maga idejében nem volt ugyan művészet, de a mi számunkra már mint ilyen nyilvánul meg. Sőt ha tisztán a formai megoldásokat vizsgáljuk, ismerős, modern törekvéseinkkel rokon vonásokat fedezünk fel benne. Nem csoda, ha a legutóbbi évtizedek érdeklődése az afrikai műemlékek felé fordult. Minden kor azt szemelte ki a világ gazdag kincsei közül, amiben önmagára talált. A XIX-ik század azért fedezte fel a kínai-japán impresszionizmust, mert maga is impresszionista volt. A mai ember saját lényegét: a dinamikus lendületet, az alakítás ökonomiáját, a szokásos térlátás felbontását, a formáknak egy belső ütemre áthangolását találja meg az afrikai művészetben.

Társadalmi rendünk és megállapodott világképünk felbomlása bennünket is egy gomolygó, megoldatlan ösvilág-félébe helyez, amelyben új jeleket keresünk, új szimbólumokat akarunk alkotni. Éppen ezért hat ránk az ősember művészete, mert több a művészetnél: a mindennapokba beleavatkozó mágia, életet értelmező vallás, alakító eselekedet. Tisztábban érezzük saját törekvéseink célját, mely a technikai tökéletesedésen túl, a szépség megteremtésén felül ismét az étellel keres összefüggést s egy egységes, kényszerítő világnézet felé ível. S ez talán a legtisztább gyönyörűség, a legvilágosabb okulás, amelyet az ősember művészetének köszönhetünk.

L. A.

Táncművészet

A Jooss-balet szerepléséhez. A balett kifejező eleme — a stilizált mozgás. A francia balett érzelmeket stilizál a mozgásba. Az egyes jeleket elindító, vagy lezáró „tabló“-k a mozgásba stilizált érzelmi változások végpontjait jelölik. A francia balettnak szükséges velejárói, de nem öncélú kicsücsösödésai ezek a tablók. A folyamatos mozgásjelenségekbe stilizált érzelmi változások egyensúlyállapotát érzékitik meg.

A néptáncon felfrissült orosz balett az ösztönös emberi és a mechanikus természeti mozgásokat stilizálja. Nem érzelmi motívumon indul el, mint a francia balett, hanem az emberi mozgás dinamikáját és a természeti mozgás mechanikáját, mint folyamatos életjelenséget, stilizálja egységes kifejező elemmé. Az orosz balettben nincs tabló, mert nincs kezdet és nincs végződés. A folyamatos mozgás itt: életteljes mozgás. Ez az önmagában kiteljesedett mozgás pedig csak tempójában, vagy ritmusában változik, de nem merevedhet statikus jelenséggé.

A németországi újabb balettgyakorlat a tablóalakítást tette meg öncélnak. A mozgás — a német balettben — már nem érzelmi kifejeződés, hanem is ösztönös önkiteljesedés, hanem racionális eszköz. A mozgásban itt már nem maga a mozdulat a fontos, hanem a mozgás végén kiváltódó kép, az eredmény: a tabló. A német balett nem is a kifejeződés, vagy a mozgás kiteljesedése, hanem a tablók elnyerése, a képszerű beállítás kidomborítása érdekében stilizál. A „Bühnenbild“ öncéllá válik! Az így nyert képeket nem a folyamatos mozgás ritmusa, hanem a képekben ábrázolt eselekmény kapcsolja össze. Az orosz balettben maga a mozgás, a eselekmény. A német balettben, a mozgás csak eszköz — a eselekmény ábrázolására. De csak másodlagos eszköz, mert nem a mozgás, hanem a mozgásból kiváltódó kép, az ábrázolás legfontosabb tényezője. A német balett-

 munka

jelenet akkor is tablo marad, ha a kép mozgást ábrázol történetesen. Az orosz balettjelenet akkor sem válik tablává, ha a szereplők mozgása történetesen szünetel. Az orosz balett *dinamikus*, ahogy a modern orosz drámai színpad is az. A német balett — *statikus*.

Kurt Jooss-balettje nemcsak stilizál, hanem *illusztrál* is. A szereplők a *cselekmény* megjelenítése érdekében mozognak, illetve bizonyos mozgástípusokat imitálnak. Maga az előadás: valamely színpadi cselekményt ábrázoló képek sorozata. Mindez már inkább *pantomim*, semmint balett. A pantomim kifejező eleme ugyanis az *ábrázoló* mozgás. A mozgás a pantomimben mindig a megjelenítendő tárgy törvényszerűségeinek alávetett jelenség. A francia és orosz balett-stilussal szemben, Jooss-nál erős olasz hatások mutatkoznak. Nemcsak a pantomimszerűség, hanem a mozdulatok merevsége és a groteszk elem túlhangsúlyozása is, a marionettek és árnyjátékok hatását érezteti. Komikus és borzalmas dolgok színpadi ábrázolására ez a stíluskeverék alkalmas lehet. A gúny és ellenszenv érzéseinek kívül a műfaj és a tánc destruktívja is sikerülhet Joossnak. De mindez, mint minden tagadás, önmagát emészt fel. Egyéb praktikus okoktól eltekintve, már ezért sem alkalmas arra, hogy valamely konstruktív célkitűzésű társadalmi mozgalom megfelelő kifejeződési formája legyen. Még akkor sem, ha mint Jooss teszi: a népszövegség tehetetlenségét gúnyolja, vagy a proletárnyomor borzalmaikat illusztrálja.

Kurt Jooss produkciónak semmi köze a táncművészethez, bár néha táncot is illusztrál. Az emberi testkultuszban bizonyos mozgásteljesítmények érdekében való felhasználása még nem tánc — legfeljebb *akrobatika*. Ahol Jooss nem a színpadi kép tetszetős beállításával, hanem mozgással akar hatást elérni, a produkciónak legfeljebb többé-kevésbé sikerült artista mutatványnak tekinthető. Mindenesetre igen hasznos dolog, hogy Jooss-ék tökéletesebb formában és így kirívóbb módon mutatták meg a pesti mozgásművészeti csoportok hasonló tendenciájú kísérletezéseinek reménytelen voltát. Ez a negatív eredmény Jooss-ék szereplésének egyetlen eredménye.

Justus György

Válasz egy kritikára

A „Munka” 32. és 33. számában tanulmányt tettem közzé a dialektikus realizmusról. Bár a helyparancsolta rövidség ellenére világosságra és szabotosságra törekedtem, mégis ha Bajominak a „Munka” 34-ik számában megjelent „kritikáját” venném mértékül annak megítélésénél, hogy mennyire sikerült magam megértetnem, szomorú következtetésre kellene jutnom, vagy a magam stílári képességeit, vagy az olvasók többségének figyelmességét illetőleg. Kizártnak tartom mégis, hogy azok, akik nem írtak kritikát tanulmányomról, oly figyelmetlenül s oly kevés elmélyedéssel olvasták volna el, mint a kritizáló Bajomi úr. Ez majd mindjárt kiderül a vallatásnál, de bevezetőnek mégis rá kellett mutatnom, mint főszempontra. Emellett B. „kritikájának” van még néhány más súlyos hibája, amelyek tulajdonképpen kizárják a szó szoros értelmében vett tudományos vitát:

1. Sok naivitást tartalmaz. Például azon állításomat, hogy a dialektikus materializmusban a két összetevő (dialektika és materializmus) nem szerves, hanem mechanikus összeget képez, így cáfolja: „Az, hogy Sz. nem ismeri vagy nem ismeri el a dialektikus materializmus szerves egységét, nem jelenti azt,

hogy csakugyan nincs meg." Vajjon mit mondjunk erre? Hát nincs igaza? Ám én nem tettem autoritativ kijelentést, hanem érvekre hivatkoztam (lásd pld. a „kétféle tapasztalat” érvét, idézeteimet Engels, Lenin, Mitin, Deborin, Luppól írásaiból stb.), s ezek elől persze B. kitért. Csúpár abban látok némi tárgyi ellenvetésfélét, hogy B. azokat, akik az ő képzeletében élő egységes dialektikus materializmust nem ismerik el, „disszidenseknek, álmarxistáknak” minősíti. De hát érv ez? Hiszen akkor ott tartunk, ahol az egyházak, amelyek tisztán tekin-télyi alapon (az egyik esetben zsinatok, a másik esetben végrehajtó bizottsági határozatok útján) minden szabad szellemi megmozdulást eretnokségnek nyilvánítanak. Pedig a marxizmus esetében a helyzet egészen más: ott hittételek, itt tudomány. Mély meggyőződésem, hogy a munkásmozgalom csak annak vallhatja (és sajnos, már vallotta) kárát, ha az igazságot nem engedi szabadjárta. *Az igazság pedig oly isteni szikra, amely a reális élet rendjében csak ellentétes nézetek kovaköveinek ütközéséből pattan ki.* Jaj annak a mozgalomnak, amely odáig jutott, hogy félnie kell a nézetek szabad ütközésétől s minden árnyalati eltérést már disszidensnek, eretneknek bélyegez. Elismerem, hogy itt vannak súlyos problémák, amelyek azt mutatják, hogy a tudomány és tett marxi szintézise, melyet B. oly magától értetődő kész ajándéknak tart, amelyet Marx befejezetten tett a munkásság ölébe, a praxisban nem valósul meg oly simán. Hogyan egyeztethető össze a vélemények tudományosan szabad ütközése a feltétlenül szükséges egységes tettel? E kérdés helyes praktikus megoldása súlyos életkérdés.

B. egy másik naivitása: „Ezt a vádat nem átallja Lenin-idézetekkel sem alátámasztani.” E pár szó tán naivabbnak látszik, mint amilyen. B. talán csak azt akarta mondani, hogy nem átallok hamisan felfogott Lenin-idézetekkel „Lenin ellen” (ahogy ő gondolja) küzdeni. Mert hiszen idézni talán szabad.

2. B. cikke személyeskedő (pl. „együgyűségnek” minősít filozófiai tanokat, engem „hanyagsággal” vádol, úgy tartja, hogy bennem „mechanikus gondolkodás lappang” stb.). Azt mondják, hogy a marxizmus körüli vitákban e hang megszokott. Sajnos, én is így látom. Nem vagyok barátja a hazug, szemforgató polgári finomkodásnak. Ám szinte röstellem bevallani, valahogy mégis jobb szeretném, legalább a marxizmus körüli tudományos vitákban, a tisztességes, tárgyilagos hangot. Épen ezért erőt veszek magamon s megmaradok a tárgyilagos hang mellett, habár...

3. ...épen ezuttal nehéz lesz. Ugyanis B. írásában oly súlyos elemi tévedések is vannak, amelyek tulajdonkép feleslegessé tennének minden választ. Ilyen nevezetesen a materialista (és általában: a naiv realista) szenzualizmus azonosítása a Hume-féle szkepticizmussal. Ertsük meg egymást: itt van egy ház, lefotografálok. S most itt van négy állítás:

a) Csak fotografikus kép van, ház nincs. Ez a Hume-féle szkepticizmus.

b) A ház a valóságban is olyan, mint a fotografián. A fotografia ugyan nem mutatja az egész házat, de *elvileg* a ház minden része (még az atómkok is) lefotografálhatók. Csak érzéki lét van: amivan, az érzékelhető s ami érzékelhető, az van. Ez a materialisták szenzualisztikus naiv realizmusa.

c) A fotografikus kép nemcsak a ház, hanem a fényképező apparátus tulajdonságait is mutatja. A ház magában ugyan megismerhető (a matematika nyelvén kifejezhető), de magában való léte nem azonos érzéki létevel. Ez a kritikus realista álláspont, amelyet a fizika újabb fejlődése alapján tanulmányomban elfoglalom.

d) A fotografia csak a felvevőgép tulajdonságait mutatja. Ház is van, de meg nem ismerhető. Ez a kanti álláspont.

Mármost tessék elképzelni: B. szerint $a = b$ sőt $= c$, mert még az én álláspontomat is valahogy zavarosan humeizmusnak látja. Ezen az érihetetlen

munka

összekeverésen alapszik az egész nála 2.-vel jelzett pont „érvelése”. Azt mondja: „Midőn Lenin azt írja, hogy „érzéleteink kopírozzák az anyagot”, ebbe ne magyarázzuk bele. Sz.-val, hogy tökéletesen, hiány nélkül kopírozzák...” De hát honnan vette B., hogy én ezt magyarázom bele Leninbe? Hiszen én magam idézem Leninből: „A materialista számára érzéleteink az egyetlen és végső tárgyi valóság képei; végső nem abban az értelemben, hogy teljesen ismert...” Azt kell mondanom, hogy B. nem érti a fenn a) és b)-vel jelzett állítások különbségét s továbbmenőleg b) viszonyát c)-hez. Én magam c) álláspontot foglalom el és Engels-Leninnél kritizálom b)-t, melyet azonban B. tévesen a)-nak tart. Amennyire B. zavaros fejtegetéseiből kiveszem, szerinte a dialektikus materializmus kritikus realista álláspontot foglal el. Ez részben igaz is, hiszen épen azért találok ellentmondónak a dialektikus materializmust, mert szenzualisztikus, naiv realista elemeket egyesít kritikus realista elemekkel. De a Hume-féle szkepticizmushoz az egész kérdésnek, mely b) és c) és nem a) és b) közt játszódik le, semmi köze.

Tekintve, hogy tanulmányomban a kritikus realista álláspont küzdelme a dialektikus materializmus naiv realista elemei ellen sokszor, világosan és félreérthetetlenül jut kifejezésre, ki kell jelentenem, hogy B. feltűnő felületesen olvasta el tanulmányomat.

Ezekután rövidre foghatom a többit: B. azon állítással szemben, hogy a dialektikus materializmus szenzualista elemeket is tartalmaz, azt bizonyítja, hogy nem véges-végig szenzualisztikus, mert elismeri a rációt is mint az ismeret forrását. De hát ki tagadta ezt? Kérek tanulmányomból egyetlen bizonyító idézetet!

B. szerint nincs szükség a szabad tett fogalmának további precizizálására, mert a „tudatos szükségszerűség maga a szabadság”. Én ezzel szemben felhoztam a dróton rángatott tudatos bábuk példáját, akik ismerik az őket rángató mechanizmust. Ezeknél a szükségszerűség tudatos, tehát Hegel-Engels — B. szerint szabadok. Azt mondják majd: ez mesterkélt példa. Nos, akkor olvassák el Rudolf Olden kis könyvét: „Warum versagten die Marxisten?”, ott majd megtalálják ugyanezeket a bábúkat, de élve: szocialista vezérek formájában. S majd akkor talán ráeszmélnék, hogy a szabadságfogalom precizizálása nem pusztán elméleti csodabogár, hanem a marxizmus egyik legéletbevágóbb problémája.

Azt mondja B.: a marxista felismerés maga kauzális hatóerő. Erről már fenntebb szoltam: igen hatóerő, de hatékonyságát naponta újra kell meghódítani. B. dogmatikája nem is sejteti, mily súlyos problémák rejtőznek itt, az általam felvetett kérdésekre ki se tér, mintha nem is olvasta volna.

Továbbá: „a dialektikus materializmus... dialektizálja a materializmust és materializálja a dialektikát”. De hiszen épen ebben a frázisban, melyet B. csak úgy odavet, van elrejtve az egész problematika, melyet felvettem. Mi az, hogy dialektizálni az anyagot? Melyik anyagot? Mi az anyag?

„Összefoglalásként megállapítható, hogy B. vitázó módszere...” Nem. Hát vita ez?

Szántó Hugó

munka

társadalmi és művészeti beszámoló ● felelős szerkesztő: kassák lajos ● helyettese: nádass józsef ● felelős kiadó: falus ervin ● szerkesztőség és kiadóhivatal: budapest, VI, bulcsu-u. 19. II. 7. ● csehszlovákiában: jelen mihály, bratislava, Prayova 8. ● minden közleményért a szerző felel ● egyes szám ára: 60 fill., kc. 3.—, lei 20 ● előfizetési ár félévre 3 p., egész évre 6 p., kc. 18, illetve 36, lei 100, illetve 200 ●

Bethlen Gábor Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest. — Felelős vezető: Lombár L.

Napjaink átértékelése

V.

Cikkeimmel szemben hallom az elégedetlenkedők megjegyzéseit: „Nem elegendő, hogy kritikát mondjunk a munkásmozgalom jelenlegi hibáiról és fogyatékoságairól. Aki jogot vesz magának ahhoz, hogy kritizáljon, az az állítólagos hibák feltárásán túl, a helyes út és mód pontos megmutatásával is tartozik!” Hiábavaló fecsegés ez és hiábavaló lenne ellene a komoly védekezés. Ami kifogást és iránytmutató megjegyzést írásaimban eddig elmondtam, abból világosan következik, hogy a feltárt hibákat a bekövetkezett helyzettel igazolom s hogy ebből a helyzetből tartom kialakítandónak a mozgalom további gyakorlatát. Nem egy előre megadott és levegőben elgondolt szisztémáról van tehát szó, hanem a jelenlegi lehetőségek felismeréséről és az ideológiai álláspont újbóli, mélyreható átgondolásáról. Mert olyan gyakorlati tévedések, amilyenek a munkásmozgalom utóbbi tizenöt esztendejét jellemzik, csak ott fordulhatnak elő, ahol és amikor a mozgalom irányítói ideológiai ellentmondásokba zavarodtak. Ez az ellentmondás világosan megmutatkozik abban is, hogy a két munkáspárt gyakorlati vezeterei és ideológusai nyíltan és következetesen marxistáknak vallják magukat. Az elvégzett munka eredményeiből azonban világosan látható hogy ez a mozgalom úgy a kommunista párthban, mint a szociáldemokratáknál holmi vulgér-materialista alapelgondolással, merev, dogmatikus formulák között mozog ide-oda minden belső dinamika és észszerű törvények nélkül. Különböben hogyan jutottunk volna idáig? Mind a két párt vezeterei marxidézetekkel tömik tele a tagság fejét óvatosan ügyelve arra, hogy ennek a dialektikus gondolkodónak összetett filozófiájával és társadalomszemléletével ne a maga valóságában ismerkedjen meg a harcban álló proletáriátus. Kétségtelen, hogy Marxban a revolucionisták csakúgy, mint az evolutionisták megtalálják a maguk gyakorlatának dogmatikus igazolását. Marx dialektikus szemlélete sem a folyamatos átalakulást, sem az ugrás-szerű változást nem zárja ki a társadalom fejlődéséből. Aki azonban ezt a két tényezőt kettéválasztja és külön-külön egymagában, mint kategorikus elvet értékeli és fogadtatja el, lényegében ellentétbe kerül a marxizmussal és kátyuba viszi a mozgalmat, amennyiben az az ideológia gyakorlatának tekinthető. Az utóbbi tizenöt év alatt pontról-pontra kimutathatóan ez történt a két munkáspárttal. Ennek az összeroppanásnak az értelme azonban magából a gyakorlatból meg nem magyarázható. Sőt, így nem csak a múlt nem magyarázható meg, de a következő tevékenykedés mozzanatai sem irányozhatók elő kizárólag gyakorlati logikával. Ahhoz, hogy a gyakorlatot megjavítsuk, elméleti félreértéseinket kell helyreigazítanunk. Ameddig ezt az alapvető munkát el nem végezzük, lehetetlen, hogy megbízható direktívát adjunk a szervezeti formákra vonatkozóan és helyes, időszerű jelszavakat fogalmazzunk meg a szervezetek tagjainak. *Időszerűnek lenni, ez most a legnagyobb probléma.* A több.

mint fél évszázados tudatos osztályharc a fasizmusban megteremtette a maga eddig leghatalmasabb ellenfelét s így pillanatnyilag a harcnak abban a stádiumában tartunk, amikor a vasbaöltözött és pénzzel ellátott fasizmus diktálja a tempót. Támadókból védekezőkké lettünk s ez a helyzetcsere ideológiánk új átértékelésére és cselekedeteink értelmes fel-frissítésére kényszerít bennünket. De vajjon ennek az átértékelésnek a szükségszerű belátása egyben a marxizmus csődjét is jelenti a szemünkben? Szó sincs róla! Ahogyan már számtalanszor elmondtam: szerintem nem a marxizmus csődjéről, hanem a háború utáni dogmatikus párt-marxisták eitévelődéséről kell beszélnünk. Sohsem mutatkozott meg világosabban, mint éppen most, hogy Marx szemlélete a reális valóságon nyugszik és ezért helyes; magában foglalja a múlt ismeretét és a társadalomfejlődés tendenciáit. De ne tévesszük össze Marx szemléleti módját időleges politikai és gazdasági megállapításaival. Amit ő hatvan esztendővel ezelőtt bizonyos helyzeire vonatkozólag feltételezett vagy megállapított, az nem örökkévalóságában, hanem időszerűségében, helytállóságában jellegzetes. Időszerűleg igaza lehetett Marxnak akkor is, mikor a parlamenti harcok mellett nyilatkozott és akkor is, mikor a munkásság felfegyverzését és a spontán támadást követelte. Azonban, a mai munkáspártoknak, úgy a kommunista, mint a szociáldemokrata pártnak végzetes tévedése az, ha harcaiban akár az egyik, akár a másik marxi megállapításhoz vagy alkalmi követeléshez végérvényesen leköti magát. Marx történelmi materializmusa nem csak az okozati összefüggésekre mutat rá, hanem az elméleti és gyakorlati mozgalom időszerűségének a követelését is magában foglalja. Úgy is mondhatnók: a marxi dialektika a mozgalomra alkalmazva az adottságok felismerését és a hadmozdulatok céltudatos irányítását jelenti. Nem következetesség, hanem időszerűség; nem dogmatizmus, hanem észszerű alkalmazkodás. Észszerű alkalmazkodás más szavakkal kifejezve: a helyzet helyes felismerése és alakítása. A megmerevedett fogalmakhoz való csökönyös ragaszkodás mind ennek az ellenkezője. Forrása a társadalom antidialektikus szemlélete, eredménye pedig kifelé a fejfel-falnakmenés, befelé a keserű önmeghasonlás. Ma körülbelül ezen a ponton állunk. És hol vannak az elmélet nagy fejtegetői és magyarázói? Miért hallgatnak éppen ma, mikor minden komolyan átgondolt szóra olyan éltető szükségünk van, mint a szomjuhozónak a vízcsöppre? A kérdést csak azért vetem fel, hogy az olvasó önmagában is rákényszerüljön a válasz megadására. A nagyok hallgatása természetes következménye előző munkálkodásuknak. Úgy látják, a gyakorlat rácáfolt a teoriára, de nyomban szögezzük le, hogy úgy, mint az utóbbi évtized minden teoretikus „igazságában”, ebben a megállapításukban is tévednek. A gyakorlat nem cáfolt rá a teoriára, ellenkezőleg, kegyetlenül igazolta azt: téves teoriának csakis hibás gyakorlata lehet. A teoretizálók annyiban rekedtek tévedésben, amennyiben Marx dialektikus szemléletét dogmatikának fogták fel s a gyakorlat annyiban követte el a tévedések sorozatát, amennyiben ennek a teoretikus vonalnak a betartásához kötötte magát. De ez az utóbbi szükségszerű következménye az előbbinek s ezért is a felelősség kérdése, ha ezt a kérdést egyáltalán fel lehet vetni, különösképen és nagy nyomatékkal a mozgalom teoretikusaira vonatkozhatik. A kisebb kilengésektől eltekintve a szociál-

munka

demokraták a II-ik, a kommunisták pedig a III-ik Internacionálé tézisei és direktívái szerint vezették a mozgalmat. Aki tehát X vagy Y pártvezért saját személyében teszi felelőssé a közelmúlt és a továbbiakban bekövetkező tragédiáért, az tudatosan, vagy a tények ismerete hiányában mellébeszél a problémának.

Igenis, a marxizmus újbóli elméleti átgondolásáról van szó. Örövendetes, hogy a legutóbbi hónapokban és nemzetközi méretben egyre gyakrabban hallani ezirányú kezdeményezésekről, indítványokról és vitákról. Egy újjáalakuló mozgalom előjelei ezek. De ennek a mozgolódásnak a szószólói már az új generációból rekrutálódnak. Mikor ezt megállapítom, nem hagyhatom szó nélkül azt a tényt sem, hogy ezek az új harcosok nem csak a fasiszta rohamosztagosokkal, hanem a megsemmisített előző mozgalom vezérkarával is szemben találják magukat. Azzal, hogy az ellenforradalom felbontotta és megsemmisítette a szervezeti kereteket, a volt vezetők nem kényszerültek rá a konzekvenciák végleges levonására. Olaszországban, Németországban és Ausztriában a legnyitabb reakció birtokolja a hatalmat és az emigrációba szorított marxista front vezérkara nem mondott le és eszében sincs, hogy lemondjon szerepéről, amely, szerintük, valószínűleg a jogfolytonosság elvén alapszik. Királyokat és császárokat el lehetett kergetni a trónról, de a forradalom hadserege nem tud megszabadulni balkezes vezéreitől. A mozgalom ropant áldozatok árán a föld alatt izzik tovább, de az irányítás szálai azok kezében maradtak, akik sokkal kedvezőbb körülmények között egyszer már elveszítették a harcot. A helyzet kétségbeejtő lenne, ha nem hinnénk önmagunk erejében, gondolataink józanságában, ismereteink tény-szerűségében.

A legitimizmus alapján helyükön maradt vezérek a marxizmusra, mint tudományra hivatkozva támadnak neki a kezdeményező új generációnak. Szociáldemokrata oldalról a bolsevizmus térhódításától félnek, a kommunisták a revizionizmus ördögét festik a falra. Mindkét irányból nem egyéb ez oktalan rémlátásnál. A szociáldemokratáknak tudniok kellene, hogy az eddig elkövetett hibákban a bolsevisták legalább annyira bűnösök, mint ők s a munkásság intelligensebb rétegei előtt ezt a történelmi tényt semmiféle agitációval nem lehet eltüntetni; a kommunisták tévednek, ha azt hiszik, hogy a kezdeményezőket a revizionizmus vádjával egyszerűen meg lehet semmisíteni. Világosan kell, hogy álljon előttük is: ez a mozgolódás nem a revizionizmus, hanem a kritikai eszmélés jegyében indul meg. És nem tudománytalan és nem antimarxista, amivel szintén megvádolják. Módszerük, mellyel az adott helyzet analizését el akarják végezni, szigorúan tudományos és szigorúan marxisták ők, mert a helyzetből következőn és annak figyelembevételével akarják átalakítani a szervezeti formákat és megszabni a harc rendjét és tempóját. Következésképpen a marxi vonalban maradnak azok, akik, például azt mondják, hogy kritika tárgyává kell tenni eddigi osztályelképzelésünket, a proletariátus pszichológiáját, forradalmi tradícióit s még számtalan olyan más momentumot, aminek egyértelműsége eddig nyilvánvalónak tűnt előttünk. Ezeknek a momentumoknak a feltárása és kitisztázása nem opportunistá revíziót, hanem a marxi vonalban, Marx dialektikus

szemléletének követelményeképpen nélkülözhetetlen korrekturát, a mozgalom időszerű felfrissítését, harcra képesítését kell, hogy eredményezze. A revizionizmus az osztálynak és osztályharcnak fogalmi és gyakorlati eltolását célozta, ezzel ellentétben ma a fogalmak átértéséről és a gyakorlat aktivizálásáról van szó. A marxista front teoretikusai eddig a burzsoázia széteső hatalmi erőivel szemben a proletárosztállyal elsődlegesen, mint mennyiségi tényezővel számoltak s szerintünk most elérkeztünk arra a történelmi pontra, mikor a dialektika törvényei szerint a harcban álló tömeggel elsősorban, mint minőségi tényezővel kell számot vetnünk. Azokban az országokban, ahol a burzsoa-demokrata hatalom szétesett s helyébe a fasiszta erőszakszerveken épült totális állam került, az új tömegpártok kialakításának semmi értelme, mert semmi lehetősége sincsen. Az említett vitázók közül azonban megszülehetnek a szocializmus gondolatvilágának korszerű megfogalmazói, az az újító típus, amelyet elméletében és gyakorlatában a mi időnk alakított ki s amely elméletével és gyakorlatával a tömeget újból a reakciós hatalom egyértelmű ellenfelévé teheti. Hogy ez az alakulási folyamat hogyan fog végbemenni? Erre a kérdésre pillanatnyilag lehetetlen pontos választ adni. Aki ilyesmivel kísérletezik, az valóban tudománytalan munkát végez. Legalább olyan tudománytalan, mint az előző mozgalmi szakasz vezetői, akik merev logikai kategóriák szerint akarták a harcot lefolytatni, tekintet nélkül az időközönként végbement helyzeti és energetikai változásokra. Biztosan csak annyit tudunk, hogy a mozgalom úgy, ahogyan az utóbbi esztendőben alakult: rossz volt; a hibák gyökerét nem a gyakorlat felszínén, pártpolitikai szempontok szerint, hanem magában a probléma lényegében kell keresni és ezen az úton haladva, némely kérdésnek már a gyökeréig is hatoltunk. Lehet, hogy a régi funkcionáriusok és agitátorbrigadérosok szempontjából mindez nagyon kevés eredmény, tény azonban, hogy egyelőre ez a kevés a legtöbb és a szíves, észszerű munka egyetlen lehetséges eredménye.

Hogy mit kell majd tenni holnap és holnapután? — nem tudom tömör szavakban kifejezni. De, hogy hol a helyem ma és mi az a legszükségesebb teendő, amit erőnk talpraállítása érdekében el kell végeznem, — azzal már tisztában vagyok.

Általában: a jövő alakulása érdekében a mozgalom agitátorai ne elégedjenek meg szólamok puffogatásával, teoretikusai a tradíciókat őrző salabakterek szerepköréből lépjenek elő marxista gondolkodókká, a tömeggel ne csak, mint mennyiséggel, hanem, mint minőséggel is számoljunk, ne legyünk elnézőek önmagunkkal szemben és ne becsüljük le ellenfeleink erejét. A többi kérdés jelentősége és helyes megoldása mind ezekből az alapokból következik. Ha helyes pontról és helyesen felkészülve indulunk el, reményünk lehet a szocializmus megvalósításához. Különböztethetjük fraziszainkat, de a fasiszmus szuronyfalai ettől nem fognak összeomlani.

Kassák Lajos

munka

Vers a gyermekéveinkről

Talán egy órányi örömünk, ha volt, amikor szélnekeresztettek bennünket az iskolából. Ugrálva mentünk végig a falun. A sapkákat felhajítottuk a levegőbe és teletorokkal üvöltöztünk.

Fogamzás ideje volt.

Játszani akartunk, de vetni kellett kimenni anyánkkal a földekre.

A lányok palántákat ültettek a veteményeskertekben és a mesteremberek már nekifogtak az új házak építéséhez.

Egy napon abbahagytuk a munkát, mert repülőgépek keringtek a fejünk felett és hullottak a bombák, mint a záporeső.

A házak szarufáit nyikorgatta a szél és mint akasztott emberek úgy himbálóztak a kútostorok ide-oda. A Tiszatöltés irányában ropogtak a gépfegyverek.

A harc ideje jött el.

Testvérbátyánk itt, apáink ott fordították meg a fegyvert a kezükben és mi hátunkon párnákkal menekülve benépesítettük az országutakat.

Mindezek után a legszomorúbb nap, amikor visszatértünk.

A dekungok üresek voltak, mint a kilőtt patronhüvelyek és szétszórt konzervásdobozok.

A töltésen a nyári virradatban asszonyok álltak. Ott álltunk mi is 10—12 éves gyerekek és elborult arccal néztük a folyót, ahogy vitte a halott katonákat.

A parti füzes fölött a kelő napot egy fehér felleg eltakarta.

Vers a falak közül

560 volt a törzskönyvi számom, de azért nem felejtettem el a nevemet. 318 napig 4 fal között egyfolytában, ebből 254 napot töltöttem magánzárkán

egyedülletben; káposztán és kalarábéfőzeléken tartottak, itt már nem bántottak

csak a poloskák és a tetvek, amiket a nyakunkon hízlaltunk.

Nem kell hinni, hogy egyhanguak lettek volna napjaink, mesebeszéd lenne az ilyesmi.

Sétákon láttuk társainkat, szemünk tekintetével üdvözöltük egymást.

Ünnepeken együvétereltek és elmondatták velünk a iniatyánkot.

Időnként meglátogattak a szeretetnővérek bokáigérő fekete ruhában, vágyakoztunk az asszonyi test után, de ők még itt sem tudtak bennünk vágyat kelteni.

Jöttek mások is tanulmányozni bennünket, mint született bünözőket.

Együgyű kérdéseket tettek fel, többek között, hogy mért akarom felforgatni a társadalmat és mért nem hagyok békét a világnak.

Azokból valók voltak ezek az urak, akik ellen harcoltam,

azt azonban egy pillanatig sem lehet mondani, hogy gyűlölettel beszéltek volna hozzám, kintről jöttek az életből végignézni a kriptákat.

21 éves fiatalember voltam lakat alatt, arcómról rég elhervadtak a rózsák és már akkor sem tudtam más színt kapni, amikor karácsonykor a fenyőfákon felragyogtak az angyalok és szeretetsomagokat osztogattak közöttünk az emberek.

1047

Vers a mindennapokról

A falu aljától a szántóföldig
asszonyostól, gyermekestől ennyi utat teszünk meg
a reggeli szürkületben, ha úgy engedi az idő,
hogy munkálkodhassunk a földeken.
A gyermek édesen alszik a barázdában.
Egy zöldleveli béka ugrál körülöttünk a lapuleveleken.
Nincs idő utána nyujtani tenyerünket
a munkában így is elmaradtunk
a nap már magasan áll
s a horizonton feltűntek a gyárkémények.

Andreánszky István

Phyllis*

Nem volt már oka, hogy a balsikerekkel telt napot ne fejezze be egy újabb próbálkozással. Perc alatt végzett a főpincérral és a két nő után sietett a húszfokos hidegbe. Megszólította őket.

Nem feleltek. Az utca üres volt. Nem tágitott mellőlük. Belekarolt a szökébe. „Engedje, hogy hazakisérjem, drága angyalom!” „Nem vagyok drága angyala magának, mit gondol, ki vagyok én, hogy csak úgy haza lehet kísérni?” Kihúzta a karját, oldalt lépett és vizsgálta a fiút. „Nem tudom, ki maga!” Igen szép nő. „Maga nagyon szép nő. Engedje, hogy hazakisérjem!” A fekete indult előre és húzta a szökét. Megindultak. Ment mellettük. Egy lélek sincs az utcán. „Szépen hazamegyek magával!” Rá se nézett. Belekarolt újra. „Elkísérem magát, na, csak a kapuig”. „Természetes, hogy csak a kapuig fog kísérni!” Mentek együtt. Befordultak egy mellékutcába. A lépések kopogtak. Minden lehelletre pára öntötte el az arcot, az ujjak fáztak a zsebben, a lábfej érzéketlen volt. Mindjárt otthon lesznek. „Mennyit akar drágám, hogy magával mehessek?” A nő nem felelt. Máriára hasonlított, de több élet volt benne. Egy kicsit dülöngélt, amint ment. Jó sokat ihatott az este. Ezért is ette a nagy vacsorát. Ezért ivott kristályvizet. „Fogjon jó erősen, — mondta — se maga nem jár egyenesen, se én. Mit csinált maga mostanáig?” A fiú elmondta. Aztán megint megkérdezte, mennyit akar? „Semmit. Velem nem lehet elmenni. Itt van velem a barátnőm. És velem különben se lehet elmenni”. Szünet. „Ha egy nőre van szüksége, tegyen a zsebébe

*) Részlet egy hosszabb elbeszélésből.

munka

tíz pengőt és menjen az utcasarokra. Vagy menjen vissza ahhoz, akivel ott ült a kávéházban!" Átmentek a másik oldalra. Mindjárt otthon lesznek. „Mennyit adjak magának, — kérlette, — nagyon szeretnék magához menni!” „Százötven pengőt!” Szebenyi újra gondolkozott. Elbánnak ma vele. De még százötvenet is adott volna, ha lenne. Csakhogy nem volt és erre a célra sose lesz. „Ötven pengőt adok!” Nem mert kevesebbet ajánlani. A fekete nő megállt és tovább ment. Egy percre azt gondolta, neki ajánlja a pénzt. De a szőke ezerszer szebb volt. A fekete rángatta a szökét. „Ötven pengőt? Meg van maga bolondulva?! Nem! Százötvenet!” „Nincs százötven pengőm, drágám. Nincs, igazán mondom!” „Akkor majd eljön hozzám, ha lesz!” „De én ma szeretnék elmenni, ma!” A fekete sugott, jó hangosan: „Ötven pengő. Fogadd el!” Visszasúgott: „Nem kell ötven!” „Édes drága, még száz sincs!” „Ha nincs, nincs, nagyon sajnálom!” „Mennyije van?” — mondta a fekete. — „Körülbelül kilencvenöt. Mindjárt megnézem”. Megálltak. Kiforgatta a zsebeit. Kilencvenhét pengője volt. „Nyolcvanát adhatok legfeljebb. Nekem is kell!” Nem merte hangosan mondani. El volt ez is veszve. Ha több pénze van, az se jó. Elfogadják a nyolcvanát? Igen. És akkor büszke lehet rá, hogy ilyen vásárt csinált. Szégyen gyalázat. Nem fogja elfogadni. Az is szégyen. Mehet haza. Jól fog esni, hogy a pénz megmaradt. De nem fogadtak el, azért maradt meg. Csak rosszul végződhet minden.

A fekete tépte a szőke karját. A kapu elé értek. „Majd ad nekem kilencvenet. És adjon a házmesternek egy pengőt!” „A barátnője velünk jön?” „Persze, — mondta a fekete, — nála alszom, mert Budán lakom”. Felmentek az első emeletre. A nő szobája hátul volt, az udvarra nyílt, közvetlen, előszoba nélkül. Egy ágy állt benne, egy keskeny divány és még egy-két szegényes butor.

Alig hogy beértek, a fekete ledobta ruháit, bebújt az ágyba és követelte, hogy oltsák le a villanyt.

A szőke levette bundáját, könnyű világos ruhát viselt, rövidet. Párnákat tett a diványra és mert csak egy paplana volt, az ágytakarót vitte oda. Benézett a kályhába, de tűz már nem volt. A fiú elé állt. Előtte vette le kalapját, az arc szép, hosszukás, de telt, fiatal, mély szemgödörrel, szürkés-kék szemmel. Nem látszott érzékinek. Megszólalt. A hangja magasan szólt, világosan: olyan volt, mint ő: sem asszony, sem lány: fiatal nő jelzők nélkül.

„Add most ide a pénzt!”

Szebenyi látta a nyugodt előkészületeket, amiket már ismert és rettegett, hogy minden a legmegszokottabb lesz. Nem akart ugyan mást, de mégis kellemetlen volt. Ezt azonban nem várta. Ha gondolkodik, igazat ad a nőnek. Mert ahogy a dolog létrejött, jogosan kérte a pénzt előre. De mégis milyen visszataszító.

„Nem. Nem adok előre semmit!” A nő csodálkozva nézte. „Nem adok előre semmit!” Hátat fordított és járkált. „Ha nem hiszed, hogy megkapod tőlem, odaadom és megyek. Nem fizetek előre!”

„De fizess előre. Igen, fizess előre. Legyél kedves. Nem jobb, ha most adod ide, mint aztán? Nem jobb, ha most adod ide?”

„De jobb”. Odaadta. „És most megyek!” Begombolta kabátját, 1049
körülnézett mégegyszer és menni akart.

„Ne menj!” — mondta a lány, — levette a kalapját, megölelte és megcsókolta. „Most akarsz elmenni? Mennyit is adtál ide? Kilencvenötöt? Nézd, igazán nincs több pénzed?”

Szebenyi nevetett. „Nézd meg!” és kifordította tárcáját, minden zsebét. „Akkor vegyél vissza ötöt taxira. Szegény kis fiú, igazán minden pénzét ideadta”. Nevetett. „Vetkőzz hát le, mire vársz?” Elővett egy papirstaniclit, felhúzta a puszta villanykörte. Minden barna lett. „Oltásatok le a villanyt!” nyögte a fekete. „Nem, minek? Mért ne lássam őt?” kérdezte a szőke és levetkőzött.

Szebenyi is levetkőzött. Álltak egymással szemben és nézték egymást. Józsi nem volt nagyon izmos, de elég arányos és nyugodtan nézethette magát. Eddig a legtöbb nőnek tetszett. Ugy látszott, most is tetszik. Ha nem is nagyon, de azért megfelel. A nő kinyújtotta kezét, megsimogatta a vállait, arcát, nyakát. Nézte, aztán felült az asztalra. Cigaretta-zott és hagyta, hogy a fiú bámulja.

Bámulta. Nem tudta, hol kezdje, aztán mikor minden részletet végignézett, balra ment és nézte újra, meg újra, mint egy csodálatos szobrot, amit képeken ezerszer látott, de igazában sose. A szobor annyival szebb volt, mint a képe, ahogy ez már lenni szokott. Ez a szobor eleven volt, nem nyavalygott, ki volt fizetve, csak hozzá kellett nyulni. Nem csapták be a kilencven pengővel. Olyan szép volt a teste, hogy csinos arca csunyává változott. Nem felejtette el, mért van itt, de másfajta izgalmat érzett, mint várta. Ő is állt, állt előtte, néha kinyújtotta kezét, megsimogatta arcát, nyakát, mellét, nem erotikus vágyból, hanem hogy egészen elhigye, mi áll előtte. A nő teste langyos volt, parfümöt nem érzett semmit. A cigaretta elfogyott. Eldobta a csutkát, lefeküdt a díványra, betakarozott és hívta a fiút.

Amint melléfeküdt, azt kívánta, hogy ez az ölelés örökké tartson. Szerette volna közben is látni a nőt, de még az arcát se tudta nézni, nyakába temette fejét, csókolta vállait és szerette volna behunyt szemekkel nézni, különösen a hibátlan melleket, amint kétfelé hajlanak, a hónalj felé emelkedve és egy izommal tűnnek el a hónaljba, ahogy a görögök mintázták. Itt ez megvolt, és először látva ilyet valóságban, boldognak érezte magát.

Nem hitte, hogy ez az ölekezés nagyon sokáig tart. Ahelyett, hogy gyorsan véget ért volna, amitől az első pillanatban félt, egyre húzódott. És a lány olyan egy volt vele minden kívánságában, amit még egy mozdulattal se jelzett, hogy azt hitte, valami nagyszerű zene önti el őket, amit együtt hallgatnak, halkán lihegve, egymás kezét szorítva, ájtatosan. Megölelték egymást, mint két gyermek. Nem tettek más mozdulatot, mint jobban és jobban öleltek, amíg lassan megcsókolták a másik száját, felváltva, aztán egyszerre. Az idő ment. Néha gondolkozott. Azt hitte, minden azért van, mert az ital gyöngévé tette és félt. Aztán újra megcsókolta a lányt és azt kívánta, hogy abba hagyják és ismerjék meg egymást most. Ölelték egymást.

Amint szétváltak, a lány maga mellé húzta, félig a fiú mellére fekküdt és vállára hajtotta fejét. Mosolyogtak. Majdnem lehunyt szemekkel

munka

egymásra nézve, mellüket feszítve lélegzettek, arcukat összeszorították. Így maradni. Így jó, így helyes. Így feküdni, egy szép meztelen nő mellett, akinek az arca drága, akinek az arcát meg lehet csókolni, egyszerű, megnyugtató, jó.

Egyszerűen azt gondolta: jó és kívánta, hogy ez a könnyű mámor ne múljon el. Erősen fogták egymást, mert a diványon nehezen fértek el.

„Mondd, mikor lesz már vége?” — kérdezte a fekete.

A szőke csodálkozott. „Már vége van, — válaszolt, — de mért?”

„Akkor menjen el és aludjunk!”

Józsi szólni akart, de nem tudta, mit mondjon. Különben se akart beavatkozni. Nagyon kíváncsi lett.

„Te nem tudsz aludni?”

„Nem. Amíg ott vagytok a diványon, nem tudok aludni. Menjen el!”

A fiú megmozdult.

„Nem, — mondta a szőke, — maradj! Mondd, talán lármázunk?”

„Nem, de nem tudok aludni.”

„Akkor menj el! Kelj fel és menj el!”

„Én? Én? Mi? Budára? Menjen el ő!”

„Nem, ő nem megy el! Nem leszek bolond elküldeni. Te csak menj egész nyugodtan!”

„Én menjek el?”

„Igen, menj el! Menj el! Ez a drága fiú nem megy el!”

„Aranyos, én szívesen elmegyek.”

„Nem, nem fogsz elmenni!” Megcsókolta. „Csak menjen ő.” Újra megcsókolta erősen, felállt és a felcihelődő fekete elé teregette ruháit. Az mérgesen öltözött. „Ilyenkor menjek Budára? Akkor minek mondtad, hogy itt aludhatok?”

„Édesem...”

„Maga hallgasson. Te csak menj egész nyugodtan. Ő itt fog maradni!”

A fekete öltözött. Nagyon lassan. De amikor elkészült, leült és lamentált, hogy hideg van. „Itt van öt pengő, menjen autón!” mondta Szebenyi ragyogva. Zsebretette és kiment. Visszajött. Nem tudom, hol kell csöngetni a házmesternek. A másik magyarázta, soká, roppant részletesen. De nehezen ment a dolog. Abban megállapodtak, hogy le kell menni a földszintre és be a kapu alá. De hogy ott hol a csengő, az nem magyarázódott meg. Végre a szőke kituszkolta a feketét. Amint egy félpercig egyedül voltak, felkiáltott: „Az a szamár úgyse találja meg!” Felrántotta a cipőjét és kiment.

A férfi egyedül maradt a szobában. A stanicli leesett a lámpáról, de nem volt túlvilágos, mert a körte gyengén égett. Két szekrény állt vele szemben. Az asztal az ágy lábához volt állítva, rajta egy kalap, egy retikül, nyitva, keztyük, egy harisnya. A lány kinn állt a hidegben.

Amint ez eszébe jutott, nem akarta elhinni. Elmehetett. De hova menjen ilyenkor meztelenül? Felvette cipőjét, egy kicsit kinyitotta az ajtót és kinézett. Nem látott semmit. Kiment a havas folyosóra. Az ajtó-

tól jobbra állt a nő, egyenesen, egy ócska selyemcipőben, lógó karokkal. Lenézett az udvarra és beszélt.

1051

„Menj csak előre. Na most fordulj be. Most menj előre. Balra. Ott van a csengő, látod? Ott van egész biztosan. Megvan?”

„Meg!”

„Akkor csöngess!”

A csengő megszólalt.

Szebenyi nem fázott, de a hideg lecsapott rá, előlről, hátulról, erősebben, mintha hideg vízbe ugrott volna. Egyes helyeken nagyon erősen érezte: a combokon, a hasán, a mellén; a lélekzet megállt a szájban, mint egy jeges golyó. A nő állt előtte és észre se vette. Állt egyenesen, egyik lábát behajlította, hanyagul, mintha unatkozva várt volna, a kezei tovább is lógva maradtak. Nem érzett semmit, csak állt, halványan világítva, csak a házmesterrel törődött, hogy jön-e már. A férfi nem akarta elhinni, amit lát, azt hitte egyszerre leesnek mind a ketten, ordítva; megfagyva. Már mindenütt fázott, minden lehellettel várta, mikor kezd el köhögni, vég nélkül. A lány állt, egyenesen. Szép melle volt. Lejjebb ereszkedett, a forma láthatóbbá vált, amint nézte. Megszokta a világítást.

Be akart ugrani a szobába kabátokat hozni, de meg se mozdult. Nézte a nőt, erősen, hogy sose felejtse el, hogy megtartsa magának, mert félt, hogy másnap ő se hiszi. Az udvaron nem mozdult semmi. Elmúlt három perc, két csöngetéssel, aztán még két perc. Bement, felrántotta kabátját, kihozta a bundát és a lány vállára terítette. Csak most vette észre, hogy nincs egyedül. Elfordította fejét, rápillantott és megköszönte.

A kabátok nyitva voltak, mert a nő nem fogta össze a magáét, a fiú szégyelt begombolkozni. Ha ő se fázik, nekem se szabad. Rettenetes volt a hideg. De amint gondolkozott azon, ami előtte volt, magyarázatot keresett elsősorban. Mért nem fázott a nő? Mért nem vette észre, hol van, mért nem tette kezeit a mellére, mért nem görnyedt össze? Még két perc telt el.

A kapu alatt kigyuladt a lámpa, egy ajtó nyílt. A szőke megfordult és bement a szobába.

A fiú utána ment. Nézte a csodát, ami még előtte állt, nem mert hozzányulni, csak bámulta. Nem merte megkérdezni, mit érez. Nézte a lány testét, hogy megértse, honnan vette a hőséget, ami elválasztotta az íszonyú hidegtől. Nézte az arcát, hogy mi van beleírva. Nem volt több, mint előbb. Hiányzott róla a festék, amit lecsókolt. Sárgás volt a villanyfényben, egy kicsit beesett, lógó hajjal, az egyik oldalt hosszabb, mint a másikon.

A nő beszélt. „Nem fázol?” „Nem.” — suttogta. „Ha fázol, állj a kályhához, még van benn egy kis meleg”. Odaállt a kályhához. Odasimult hozzá, hogy felmelegítse magát, mert szégyelt volna hideg testtel a nőhöz simulni. Langyos volt. De a szőke biztosan égett. „Hány éves vagy?” kérdezte bártortalanul. „Huszonég”, mondta a lány. „Nem is látszom többnek, ugy-e?” Elrendezte az ágyat, visszahajította a takarót és leült. Még így is szép volt. Egy kicsit a cipőjét nézte, aztán oldalt fordított fejével beszélt.

munka

„Jó hogy itt vagy velem”. Szünet. „Tudod azért, mert... olyan kedves fiú vagy.” Szünet. „Kell nekem a pénz, azért kértem, tudod. De majdnem nem jöttél. Gondoltam. Ma már kaptam harmincat, mert egy palival ültem az asztalnál, féltizenegyedtől kettőig. Egy bécsi volt.”

„Sokat ittál?”

„Nem. Nem kellett. De épen annyi kellett nekem, amennyi most van. Most már tudod?”

„Tudom.”

„Csak ültem vele és beszélgettünk. Jó, hogy nem mentünk el. Add ide a kezéd.”

Odaadta. „Mért jó?”

„Mert kedves fiú vagy.”

„Mért vagyok kedves?”

Mosolygott. Hogy lehet ilyet kérdezni? De azért válaszolt. „Mert kedves vagy”, mondta. Lefeküdt és magával húzta a fiút. Vállára hajtotta fejét, aztán közelebb húzta, hogy szemben volt a két fej. Majdnem érintkező szájjal. Szebenyi szédült. Így érezte. De rögtön tudta, hogy nem szédül. Csak erősen dobog a szíve. Akarata ellenére kérdezte: „Mi a neved?” A lány sóhajtott. Megcsókolta a fiút, egyszer, háromszor, ötször. Aztán felült és nézte. Megsimogatta haját és visszafeküdt. „Mi a te neved?” — kérdezte.

„Józsí. Szebenyi József”. „Én Mária vagyok. De a műsoron úgy van: Phyllis. Phyllis Latham.” Hallgattak. „Tudod mire gondoltam? — kérdezte a lány — hogy már így vagyunk és még nem is tudtad a nevedet. Én se tudtam a te nevedet.” Hallgatott. „Mindenki Marynek hí. De nekem Phyllis jobban tetszik. Szólíts inkább Phyllisnek.”

„Ezerszer inkább szólítlak Phyllisnek. Ezerszer inkább.”

„Mért?...”

„Mert nagyon szép vagy Phyllis, nagyon szép vagy.” A lány ült. Felült mellé, megcsókolta mellét, nyakát, száját. Atölelte és mégegyszer megcsókolta, röviden, erősen.

Felállt és újra elhomályosította a lámpát.

Amint visszafeküdt, Szebenyi már nem gondolt semmire. Nem akarta magát jól érezni, nem akarta, hogy a lány jól érezze magát. Félretett minden tapasztalatot, nem volt semmi konkrét szándéka és nem kormányozta egy mozdulatát sem. Néha kinyitotta szemét, hogy lássa a lány kinyílt vagy lehúnyt szemeit. Néha kikerült belőle egy határozott kívánság, hogy megsimogassa a haját. Néha kitakarta a lányt és újra nézte. De ez olyan ritkán fordult elő, hogy nem mérhette vele az időt. Mintha kis gyerek lett volna, aki ugrándozik a homokban, ahogy eszébe jut, ahol szabad neki, ahol nem ütheti meg magát, úgy hagyta, hogy magától történjen minden, minden lélekzet. Közvetlenül egy volt a kívánságaival. A kívánságok nem lettek gondolattá, aztán szándékká, aztán tetté. Azonnal megvalósult minden, mintha a testével gondolkozott volna, mintha a feje nem lenne más, mint egy hellyel több, amit ölelnék és csókoinak, mintha a feje csak arra volna, hogy érezzen öleléseket és csókokat.

Minden, ami történt vele, sokáig tartott és folyton új volt: ami egyszer ismétlődött jó volt, mert új és jó, mert régi. Néha súgott: „Phyllis” vagy „drága”. A lány néha visszalehelte „kedves”, „drága”. Mindig fáradtabbak lettek. A fáradtság néha kínos volt, de jó. Néha küzdeni kellett az álom ellen. Ez is jó volt. Most az egyszer így történt. Szabenyi érezte, jó idő múlva, hogy ez egyszer olyan nőt vetett útjába a szerencse, aki olyannak volt teremtve, mint ő. Nem kellett egy mozdulattal se kérni semmire. Őt se kellett semmire se kérni. Nem volt szebb, mint a világhírű szépségek. Csúnyább volt. Nem volt benne semmi, amit meg kellett volna érteni. Csak egy nő volt, amilyennek mindnek lenni kellene, de ő még egyetse talált.

Délelőtt volt, azt látták. Olyan fáradtak voltak, hogy minden mozdulat kínná és kéjjé változott. A térdet behajlítani: nagy terv. Fel kellene húzni a térdet. Akkor fenn volna. Nem lehet. Túl nehéz. Felemelni a kezét, végighúzni Phyllis arcán. Megsimogatni az arcát. Csak az ujjhegyekkel. De ez is túlnehéz.

Amint egymásra omolva heverték, moccanásra képtelenül, kábultan az álomosságtól, égő szemmel, éberén, érzékeik túl élesre váltak. Minden sóhaj dörgésszerűen ostromolt, a két test véletlen egymáshoz érése égett: messze feküdtek, ahogy csak lehetett, de a vállak együtt maradtak. Ez az érintés volt az égés. Az ajkuk megnőtt, dagadt volt és kifordulva lógott. Langyosság volt az ágyban. A lány kábultan beszélt. „Ölelj meg, szoríts magadhoz és aludjunk.” „Nem akarok aludni.” „De én szeretnék. Aludjunk. Keskeny az ágy. Félek, hogy leesek, ha így elalszom.” „Aludnál?” „Igen, igen.”

Szabenyi fáradt volt ehez. Elaludni! De nem lehet. Reggel hétkor kelt. Most hány óra lehet. Ebben a szűk udvarban ilyen világos van? Hány óra? Mellékes. Mondjuk tizenegy. Vagy tíz. Tíz. Huszonhét órája van ébren, folytonos izgalomban.

Haza kell menni, aludni. Hadd aludjon nyugodtan ez a szegény lány, kényelmesen. Az irodába kell menni. Telefonálni kell. Néhányszor erőltetve lélezett, gyorsan. Összeszorította a fogait, akart, akart, akart erőt venni magán. Felült az ágyban, a takaró lecsúszott. Ujra látta a lányt, amint mellette feküdt, párásan, puhán. Ráhajolt, szájon csókolta és felkelt.

Azonnal, öltözködni kezdett, mert félt, hogy elalszik, leesik a padlóra és alszik. A lány halkán mondta „Ne menj el. Feküdj le szépen és aludj.”

Már félig felöltözött. „El kell mennem, drágám. Dolgom van.” Öltözött. „Dolgom van.” „Igazán?” „Igazán. Igazán.” Készen volt, felvette kabátját, az ajtónál volt és visszanezett. Szeretett volna újra kezdeni mindent. Odament mellé. „Mennem kell, édesem — mondta — nagyon hamar meg foglak látogatni, igen, Phyllis, aranyos, drága.”

A lány behúnyt szemmel feküdt. Súsogott. „Igen, Gyere el.” Mondani akart valamit, gondolkozott. „Gyere el mindig. Gyere el.” Szabenyi lehajolt, megcsókolta, az ágy közepére fektette és betakarta. Az ajtóhoz ment. Visszafordult és megcsókolta még egyszer. A lány nézte. Ő is visszanezett rá még az ajtótól és elment.

Bányai Tibor

munka

Willi Schlamm: A mai ifjúság*)

„A most tizennyoléves rohamosztagos Georg Beil Neuendettelsauból, öt éve, — tehát tizenharmadik életéve óta hű terjesztője a „Stürmer”-nek.” (Stürmer, Nürnberg.)

Nagyon megragadott az a fénykép, amit a fenti szöveggel közölt a lap. Csinos, SA-egyenruhás fiú, akinek mégis lágy, romlatlan az arc kifejezése. A szemembe néz, de a „Stürmer” egy számát tartja a melle elé. Öt év óta olvassa és terjeszti. Ezt az ifjúságot hagyja majd ránk örökül Hitler, — ha előzőleg velünk együtt el nem pusztul a háborúban. Ezt az ifjúságot meg kell közelítenünk, vagy pedig elpusztítja az emberi kulturát.

A német baloldal veresége az emigrációban teljeseedik be. Németország régi képét vitte magával az idegenbe és nem veszi észre, hogy a kép már hazug. Nem értik már meg a német világot és ezért nem magukat, hanem Németországot hibáztatják. Ez a német világ hatvanötmillió élő embert jelent, akik életformáikat és fogalmaikat állandóan változtatják. Amit ezelőtt egy évvel még jogosan az emberi természet megcsúfolásának tartottunk, azt a felnövekvő ifjúság már igaz hittel fogja csinálni. Ma még gyűlöl bennünket ez a nemzedék, néhány év múlva értetlenül áll majd velünk szemben. Beszélünk majd hozzá és az, amit mondunk, számára arabul lesz. A megértés hídjai mindjobban elkeskenyednek — néhány év múlva pedig összeomlanak.

Megdöbentő, hogy az eredetileg legkritikusabb és az életet legközelebbről szemlélő szociológia, amelyik éppen az emberi fogalmak és viszonylatok szüntelen kvalitatív változásait igyekezett kikutatni, — ma, amikor politikai jelentősége saját hibájából semmivé lett, mennyire elposványosodik a legócskább természetfilozófia kacatjai között. Számára az „ember” nem változó kategória és „végeredményben” „mégis” azok az „emberi természetben” gyökeredző motívumok a döntők. Történjék bármi, — rendületlenül hisznek abban a prestabilizált harmóniában, amit elméletileg szenvedélyesen támadnak, de elképzelésükben kipuhtíthatatlanabban él, mint Marx és Engels szkeptikus tanai.

A „ember” nem létezik. Éppen szemünk előtt formálódik ki ennek a sokrétű fajnak egy új típusa: a fasiszta országok ifjúsága. Másképpen tanul gondolkodni, szeretni és gyűlölni, mint mi. Nem szabad ezt a tény gúnyos kézlegyintéssel elintézni.

* * *

Oroszországban tizenhét éve fejlődik az új ifjúság. Az uralkodó bolsevizmusnak semmi sem sikerült olyan mértékben, mint a következő generáció felnevelése. Ennek az új orosz ifjúságnak életformáiban, fogalmaiban és céljaiban majdnem semmi közössége sincs a kapitalista országok ifjúságaival. Ez az ideológia győzelme volt, hiszen nem a tör-

*) W. Schlamm cikke a német viszonyokból indul ki, de maga a fölvetett probléma annyira általános érvényű, hogy a *Munka* olvasóinak figyelmét is nyomatékosan felhívjuk rá.

ténések érezhető haszna és anyagi eredménye állította be az ifjúságot a bolsevista tervszerűségbe. Ez a csodálatrémítő orosz ifjúság nem az „adsza-nesze” bölcs kereskedői elv alapján cselekszik. Messzi bányákban a legkínosabb munkát vállalja, az önmegtágadásig hisz a céljában, a párton belül nem tűr kritikát, átéhezi az első ötéves tervet a következőért — és mindezt azért, mert az uralkodó ideológiának sikerült ezt az ifjúságot magához láncolni. Talán azért, mert látja a szocializmus valóra válását? Nem, — mert hisz a szocializmus valóra válásában! Hiszen a való tények az ideológiailag kevésbé lenyűgözött orosz munkást inkább kételkedővé teszik, abban, hogy országa tényleg realizálja a szocializmust. Ha tizenhét évvel a forradalom után egy előjogokkal rendelkező specialistacsoport külön boltjában tíz-tizenöt-ször annyit kap ugyanazért a rubelért, mint az egyszerű munkás a szomszéd üzletben, akkor minden munkás szkeptikus lesz. De a fiatal orosz nem. Ő sohasem válik szkeptikussá, neki nem imponálnak a való tények és nagyon keveset törődik saját anyagi jólétével. Hogy kevés az enivalója, rossz a cipője és nincs szobája, az számára sajnálatos, — de lényegtelen. Lényeges az, hogy a párt hatalmasabb legyen, terve sikerüljön és Oroszország megtámadhatatlanná váljék. Az orosz ifjúság élő bizonyága annak, hogy az eszme mennyivel erősebb formáló erő lehet, mint a materiális valóság.

Azt fogják ellenünk érvelni, hogy az orosz ifjúság azért hódolt meg ennek az eszmének, mert ez éppen a jó, észszerű, a szocialista eszme. Ennek az eszmének feláldozhatja magát a lángoló ifjúság, ha az eszme nem is fizet kézzelfoghatóan jobb kenyérrel, jó cipővel és külön szobával. Ez emberi és magában is lelkesítő eszme. A fasizmus azonban önmagában embertelen és éppen ezért az ifjúság „végeredményben” el fog tőle fordulni.

Igaz ugyan, hogy ezt az érvet szocialisták fogják hangoztatni, de ez a tény mitsem változtat azon, hogy ez egy régen meghaladott polgári elképzelés csökevénye. Abból a jóízű, optimista tizenkilencedik századból való, amikor még úgylátszott, hogy a világ feltartóztathatatlanul az „észszerű” beteljesedés felé halad, — hiszen olyan jól mentek az üzletek. Ebben a korszakban még azt a téves hitet vallották, hogy az ember jó. Előbb a háború, azután a fasizmus igyekezett ezt cáfolni. Az emberrel foglalkozó tudományok, mindenekelőtt a modern lélektan, régen szétrombolták azt a pozitivisták hitet, hogy az embert szerves hajlama a jó és észszerű felé hajtja. Csak a vulgérmarxista társadalomtudományban kísért még a „természetes” fejlődésben való hit szelleme. A vulgérmarxizmus nem akarja megérteni, hogy az egyén és a társadalom lehetőségvariációinak ezerféleségében a szocializmus is csak egy lehetőség, sőt, az emberi természetes hajtóerőknek nem is a legmegfelelőbb.

Az, hogy egy ideológia mennyire kerít hatalmába és mennyire formál át egy korszakot, az nem eszmei értékétől és észszerűségétől függ, hanem annak a társadalmi erőnek a nagyságától, amivel a következő generációt igájába tudja hajtani. Nekünk a vérközösség, a faji sors, a nemzeti mítosz és egyéb újnemet „fogalmak” semmitmondóak és azonkívül éppen észszerű gondolkodásunk folytán tudjuk, hogy ezek nehézipari érdekek diktálta jól adagolt injekciók, de Georg Beil, a tizennyolc-éves neuendettelsai rohamosztagos már öt éve olvassa és terjeszti a

„Stürmer”-t. Németországban, Itáliában és most már Ausztriában is olyan nemzedék nő fel, amelynek agya és idegei idővel pontosan reagálnak majd a legelvetéltebb gondolatszörnyekre is. Az az átkozott nemzedék, amelyik megmérgezte a mi korunkat, még rossz lelkiismerettel olvassa a „Stürmer”-t, de a felnövekvő már szubjektív becsülettel fogja vallani és bombavető repülőkkel fogja a világra kényszeríteni nézeteit. Ez lesz az ideológiája és saját rendszerén belül még ezt az ideológiát is meg lehet érteni. Streicher csavargóiból is nevelhet ez az ideológia az eszméért áldozni kész ifjúságot. Mert az ember sem nem okos, sem nem jó, hanem csak formálható.

* * *

Köztünk és a fasizmus között csak gyűlölet és ellenségeskedés lehet. Gyűlöletünket még csak a „megértés” kísérlete sem zavarhatja meg. A megértenivágyás belső gyengeség jele és holnap már a külső behódolás követheti. Ez az általános vélemény.

De hiszen nem futhatunk ki abból a világból, amit a fasizmus formál. Csak akkor volnánk igazán elveszettek, ha ebbe a világba még gondolataink sem hatolhatnának be, egyszerűen azért, mert már nem értjük ezt a világot.

Meg vagyunk, például, győződve arról, hogy a fajiság erőszakátétel a történelmi igazságon és utálatos méreg. De a jövőben mégsem lehet rossz viccekkel, vidám magátólértetődőséggel, Goebbels tipikus zsidó arckifejzésének emlegetésével gyöngíteni Goebbels ideológiai varázsát, amivel néhány millió ifjú németet tart hatalmában. A tömegeket magához láncolva nemcsak az eszmei tisztaság, hanem a szenny is hatalommá válhat. Meg kell tehát tanulnunk azt, hogy eszméinket olyan alapos és meggyőző komolysággal, olyan szóbeli és írásbeli erővel tudjuk kifejteni ez előtt a német ifjúság előtt, ami még ezeket a szisztematikusan deformált agyakat is megértésre kényszeríti. Csak a győző gúnyolódhat. A legyőzött csak úgy egyengetheti magának az újra felfelé vezető utat, ha sajátmagával, tudásával és tehetségével szemben a legszigorúbb és legkeményebb követelményeket támasztja.

Most kezdődik csak a munkánk. Németországban, Itáliában, Ausztriában olyan ifjúság nő fel, amelyik nem osztja véleményünket, nem érti meg fogalmainkat, nem beszél a nyelvünket. Ennek az ifjúságnak a megrontóit nem meggyőznünk kell, hanem ártalmatlanná kell tennünk, éppen ezért meg kell tanulnunk, hogyan férközhetünk a megrontottak füléhez, szeméhez, agyához és szívéhez. Hozzájuk nem a *senkik* előtti kapituláció vezet, hanem sajátmagunk és világképünk kemény és szigorú megmunkálása. Ennek a képnek körvonalait olyan élesen kell megrajzolni, alapját olyan teherbíróvá kell kiszélesíteni, világítóerejét úgy meg kell erősíteni, hogy még ezt az idegen ifjúságot is megragadja. Ez az ifjúság nem jó és nem okos, — hanem formálható. Ha majd képesek leszünk olyan kényszerítő erőt kifejteni, amellyel ezt az ifjúságot akarataink szerint alakítani tudjuk, akkor holnap már a szövetségesünk lesz. Máskülönben eketemet minket is és korunkat is.

Ford.: Szántó Róbert

Sherwood Anderson: Talán a nők . . . 1057

Megpróbálom leírni, mit érez és gondol az ember, miközben a munkavezető egy nagy gyárban teremről-teremre kalauzolja.

A kerekek olyan gyorsan pörögnek, hogy az ember azt hiszi, nem is mozdulnak. „Állnak”, mondtam a munkavezetőnek. Illetve kiáltottam. Ő halkán felelt. Úgy tudta kezelni a hangszálait, hogy a legnagyobb lármában is érthető volt, amit mondott.

Hangja utat talált a gépek kattogásában és egyenesen a fülembé jutott.

A munkafelügyelő nevetett.

A forgást addig lehet fokozni, amíg mozdulatlanságnak tetszik.

A gépek kattogását addig lehet fokozni, amíg kis csöndszigetek keletkeznek a szakadatlan zöreijben.

A gépkulturát addig lehet fokozni, amíg az emberi élet minden értelme elvész.

A gondolatok megszűnnek, a mozgás megszűnik.

Az emberi élet megszűnik, csak a gépek élnek.

Az ember tétlenül nézi őket.

A munkafelügyelő beszélt, magyarázott. A hangja megtalálta fülemben az utat a dőrejben.

A gépek azért zakatolnak éjjel is, — mert nagyon sokba kerültek. Közel egymillió dollár fekszik a gépekben.

Ilyen nagy pénz nem heverhet kihasználatlanul. Hozni kell neki, hozni, hozni.

A pénzügyi dolgokban járatlan ember, mint jómagam, ezt nem értheti meg. Ha valaki nekem ezer dollárt adna, tízezer dollárt, egy millió dollárt, betenném a pénzt egy kosárba, tudnám, hogy ennyi meg ennyi dollárom hever a kosárban és idővel elkölteném.

De a pénz ezt nem szereti.

A pénz hatalom. A hatalommal élni kell. A gyár nagyon sokba kerül. A gépek nem állhatnak.

Ha állnának, a gyár tönkremenne. A gépek felélnék a tőkét, ami bennük fekszik.

A gazdasági élet nagyon bonyolult.

A gépeknek muszáj, muszáj, muszáj dolgozniok. Muszáj, muszáj, muszáj zakatolniok. Ki kell használni a gépeket.

Mi az hogy éjszaka? Éjszaka is múlik az idő.

A komplikált gépek láttára az az érzésem, hogy nincs idő. Nem egyszer órákig bámultam a gépeket és közben az volt az érzésem, hogy három percig sem időztem előttük.

Mint ahogy az ember néha elbáméskodik egy szép természeti túlneményen, vagy a kedvese szemébe feledkezik.

Pedig az éjszaka furcsa valami. Még ha csak látogatóként kerül is az ember éjnek idején vasgyárba, cipőgyárba, posztó, vagy téglagyárba, más képet kap, mintha nappal fordulna meg ott.

Még a telep is más, furcsább, idegenebb éjszaka, mint nappal.

munka

Az éjszaka a merész gondolatok, az álmok, a szerelem idősza.
Nézzétek meg Pittsburgot, vagy Chicagot nappal és nézzétek meg
éjszaka.

*

A ma embere nem függetlenítheti magát a gépektől. Nincs módja rá.
Az ember kisajátította a gépek hatalmát, ezt a rettenetes hatalmat,
amely hegyeket mozgat meg, átszeli a tengereket és a levegőt, fűrgén
ide-oda szállítja a terheket. Az ember saját hatalmának tekinti a gépek
hatalmát. Annyira igénybe vette őket, hogy ma már nem tudna meg-
lenni nélkülük.

A mai ember tehetetlensége szembeszökő. Valamikor emberek,
férfiak irányították a világ dolgait. Hol vannak ma azok a férfiak? Az
igazi erő, a szellem, a lélek ereje, lassan fejlődik ki. Minek várjuk ki
türelemmel, ha rendelkezésünkre állnak a roppant anyagi erők? Az em-
ber könnyen hatalomhoz juthat, ha pénze van. Nem is kell sok hozzá.
Elég egy kisautó — és ki olyan szegény Amerikában, hogy kisautója ne
volna? — hogy a magáénak érezze azt, amire vágyódott: a hatalmat.

A férfiak azelőtt költéssel és vallással ajándékozták meg a vilá-
got. De ma nagyon kevés szép költeményt írnak. A vallás, a régi érte-
lemben, egyszerűen megszűnt.

A technika legyűr bennünket. Mindannyian érezzük. Adjuk át a
világot a nőknek? — Azt hiszem, ez lesz a helyes.

*

Azt hiszem, ideje, hogy a nők átvegyék a világ uralmát, ellenőriz-
zék és irányítsák az életet. Talán már meg is tették. Sok jel mutat arra,
hogy ebben az irányban haladunk.

Persze sokféle nő van, de ez ne zavarjon bennünket. Még az se,
hogy sok ostoba nő van. A világot mindig irányították, ostobák és
okosak, vegyesen és azt hiszem, az új irányítóknak nőknek kell lenniök...

Mégpedig azért, mert a gép a nő igazi lényét nem befolyásolja s
nem fogja befolyásolni. A gépek kezelése ki fogja fárasztani őket testi-
leg, de nem bénítja meg, nem szereli le érzelmi életüket. Minden körü-
lmények között meg fogják őrizni szubjektív, rejtett bensőségüket. A gép
nem tud gyerekeket világra hozni.

„A nő se tud férfiak nélkül”, mondhatná valaki.

Ez szentigaz. De éppen ez a dolog nyitja. Ha már létrehoztuk a
gépeket, — ha már azok a gépek, amik — a férfiképzetet elképesztően
nagyyszerű szüleményei — s ha ugyanakkor tönkreteszik a férfiakat,
akiknek őket kezelniök kell, megölik egyéniségüket, megfosztják őket
férfiasságuktól, — akkor bízzuk nőkre a gondozásukat.

Le fogják váltani a férfiakat, visszaadják őket önmaguknak s azok
meg fogják termékenyíteni őket, hogy férfiakat szüljenek.

„Segítség!” kiáltják a férfiak a nők felé, de a nők ugyanezt a szót
kiáltják vissza a férfiaknak.

Ezt a kiáltást hallottam, mikor éjszaka megnéztem a gyárat.

A gépek végezték a dolgukat. Sima forgásuk, dohogásuk lenyü-
gött, elandalított, magával ragadt, mint mindig, ha gépekkel kerülök össze.

*

A gyárban voltam éjszaka és gondolataim támadtak. A lendítő-
kerekek örült gyorsasággal kavarogtak a szemem előtt. Az éjszaka még
rejtelmesebbé tette a látványt.

1059

Egyedül álltam a gépmester hídján a magasban — a gépmester
magamra hagyott. És ekkor valami furcsa dolog történt. Üzemzavar.
Egyszerre csak kialudtak a lámpák. A teremben sötét lett.

A gépek nem álltak meg. Szövőszekek voltak. Szőtték tovább a
szövetet. Hogy meddig dolgoztak volna tovább a sötétben, nem tudom.

Csak azt tudom, hogy szokatlan, új, rejtelmes világ vett körül.
Előzőleg elnéztem a munkásokat a gépek körül. Mint a legtöbb gyárban,
itt is vegyesen dolgoztak a férfiak és nők és az volt az érzésem, hogy a
nőkben még elevenen él valami, ami a férfiaktól már kipusztult.

A gyárak, az áruházak, a kisüzletek női alkalmazottai még eleve-
nek. A gépeknek nem sikerült összetörni a lelküket. A gépek irtózatossá
hatalmát nem érzik, nem akarják a saját hatalmuknak érezni.

A nők hatalma személyhez kötöttebb. Emberi vonatkozásokban éli
ki magát. Közvetlenül hat ki környezetükre.

Ezt a hatalmat a gépek nem befolyásolják.

*

Mikor a lángok kihunytak, fenn álltam a gépmester hídján, a ma-
gasban, a munkaterem felett, éjszaka és lenéztem magam alá a sötétbe.
A sötétben munkások nyüzsögtek, emberek, férfiak és nők vegyesen. Csak
pár percig tartott a sötét.

Már említettem, hogy a hangok áttörik a gépek zakatolását. Meg-
találják a tartós dübörgés réseit. Hangok hallatszottak a sötétben.

Egy női hang előbb. Egy nő hisztérikusan felnevetett. Egy fiatal
leány. „Csókolj meg!” kiáltotta. A gépeknek? A gépek nem értenek a
csókhoz. Újra felnevetett. „Csókolj meg, míg sötét van!” kiáltotta. Egy
férfi hang felelt, lomhán, vontatottan, a terem másik végéből.

Nem volt valami megnyerő hang. „Kicsoda? Én?” kérdezte lomhán.

„Nem, nem te.”

Férfi hang felelt rá:

„Én?”

„Én?”

„Én?”

„Én?”

(Vágyakozóan):

„Nem, nem te. Egyitek sem.”

„Férfit akarok!” mondta a lány. Üde, fiatal hang volt.

A többi nő hangosan felkacagott — gúnyosan, bántóan. Aztán
kigyulladt a villany.

A terem olyan volt, mint azelőtt. A kerekek forogtak. Férfiak, nők
hunyorogva meredtek egymásra.

„Mindig ezt csinálják”, morogta a gépmester.

„Mit?”

„Húzzák a férfiakat”, mondta megvetéssel.

Ford.: Németh Andor

munka

André Malraux: A számüzött

... Vacsora után lementem Trockijjal a kertbe sétálni. Leszállt az est és olyan szép volt, akár a tegnapi. A házak meszelt falai, a mező és a már sötétedő erdő tisztásai tompa kékes fehérben csillogtak. Beszélgetésünk nem volt koncentrált, szigorúan meghatározott. Trockij Lenintől beszélt, akiről olyan terjedelmű könyvet akar írni, mint a „Mein Leben”. Ebben a könyvben fel akarja dolgozni mindazokat a filozófiai és taktikai kérdéseket, amelyekkel eddigi írásaiban részletesebben még nem foglalkozott.

— Lenin új embertípust várt a kommunizmustól, vagy csak bizonyos folytatólagos fejlődést látott ezen a téren? — kérdeztem.

Trockij elgondolkodott. Sétáltunk, előttünk a tenger lassan verte a sziklákat. Köröskörül tökéletes nyugalom.

— Természetesen új embert, — felelte. — A perspektíva Lenin számára végtelen volt.

Újra elgondolkodott.

— Én azonban — mondom — úgy látom, hogy ön...

— Alapjában véve éppen úgy gondolkodom, mint ő.

Ez egyáltalán nem jelent ortodoxiát. Azt hiszem, hogy Trockij a forradalom, polgárháború és a hatalom ellenére sem nézte ebből a szempontból ezt a kérdést. Kétségkívül azt akarta mondani, hogy hisz az emberi típus folytatólagosságában, amelyik később mind élesebb lépcsőszerű ugrásokba megy át. Amit szavai mögött éreztem és ami személyén keresztül Leninre emlékeztetett, az a kísérletező kedv, ami mindannyiszor előbukkant, ha olyan területre jutott, melyet nem tisztázott a marxizmus. Röviden: a megismerés vágya nála tettekhez vezet. Ebben a beszélgetésben sokkal közvetlenebbül éreztem a tettemberét, mint akármilyen politikai eszmecsereben.

Mind sötétebb lett az éjszaka és a tenger szüntelenül verte a sziklákat.

— Nézze, — mondta — a legfontosabb a tisztánlátás. A szocializmustól mindenekelőtt világosságot lehet várni. Az embereket meg kell szabadítani mindattól, ami elhomályosítja látásukat, mindazoktól a gazdasági és szexuális tényezőktől, amelyek gátolják gondolkodásukat. Azt hiszem, itt hasznosak lehetnek Freud tanai. Freudban én zseniális felfedezőt látok, aki a pszichológia egyik legnagyobb területét tárta fel, de egyben bajtokozó filozófusnak is tartom. Nem gondolja ön is, hogy abban a pillanatban, amikor az emberiség kicsúszik a vallási, társadalmi és nemzeti befolyás alól, amely csak az állandó mozgást engedte meg, de nem a sajátmagán való elgondolkodást, hogy ekkor a halál jelensége szükségszerűen visszanyeri erejét? Azt hiszem, hogy a halál mindenekelőtt elhasználódási folyamat. Egyrészt testi, másrészt lelki elhasználó-

dás. Ha ez a kettő egyesülve, vagy egyidőben lépne fel, akkor egyszerűvé válnék a halál. Nem létezne ellenállás.

1061

Ezeket a sorokat egy gyűlésről visszatérve írom. A legutóbbi moszkvai ünnepegekről mutattak be egy filmet. Fiatal lányok feszítve menetelnek a Vörös Téren, a tribünökről a szovjetunió vezetői nézik a felvonulást és Lenin és Sztalin óriási képei formálisan elnyomják őket. A tömeg tapsolt, mint ahogyan a tömeg mindig tapsol, nem annyira elragadtatásból, mint inkább azért, hogy beleegyezését demonstrálja. — Vajjon hányan gondoltak önre ezekben a napokban, amikor önnek olyan gúnyos aktualitása van és ezért a „kormányhűek” beszédtemája lett? Azelőtt ön volt félelmük nyakas fantómja, most hányan gondoltak önre? A film előtt beszédeket tartottak, főleg Thälmannért. Ha valamelyik szónok önről mert volna beszélni, akkor a megdöbbenés egy pillanata után a polgári ellenségeskedés és az ortodox óvatosság hamar lekergették volna önt a tribúnról. Ez a tömeg nem beszél önről, ön úgy él bennük, mint a lelkiismeretfurdalás.

Mégis, akármit beszélnek, írnak és kiabálnak, ez a tömeg nagy heroizmust lát a Téli Palotát ledöntő orosz forradalomban, amelynek ön — most magányos árnyék — egyik részese volt.

— A sors újra belenyúlt véres kezével az ön életébe. Néhány nappal, az osztrák munkásság reménytelen rohama után, a francia kormány megtagadja öntől azt a vendéglátást, amelyet nem is ő biztosított önnek. Kiutasításánál az erkölcs és erény segítségét sem kellett igénybevennie. Hiszen ön volt az, aki nem teljesítette kötelezettségeit. Megalkította a IV. Internacionálét. Cikkeket ír a Vérité-be, mint eddig is tette. Elárulta Franciaországot, — azt, amelyikkel szemben semmi sem kötötte. (A rivierai nagyhercegnél bezzeg más volt az eset!) A „Matin”-ban egy névtelen azt írta érthetően, a militarista hangnak megfelelő aljassággal: „Trockij a kezünkben volt”. Ha az orosz forradalmár volt az, akit a „kezében” hitt, úgy emlékeztetnünk kell arra, hogy ebből a fajtából még 160 millió van a „kezeügyén” kívül. Ennek a 160 milliának a magunk részéről pedig csak azt mondhatjuk, hogy bármennyire is nagy legyen a szakadék a szovjet-kormány és ön között, mi minden üldözött forradalomban a *mi* emberünket látjuk. Az, amit az ön személyében a nacionalizmus jelszava alatt határról-határra üldöznek, az a forradalom. Tudom, hogy ön, Trockij, gondolatainak valódi diadalát csak a világ kérlelhetetlen sorsától várja. Az ön száműzetésben bolyongó árnya tanítsa meg Franciaország munkásait és a homályban botorkáló szabadságkeresőket, hogy a koncentrációs táborban egyesülni már késő. Az ön iránti rokonszenv gyanuja sok kommunista előtt súlyosabb vád, mint a fasizmus felé való hajlás. Az ön távozása, a sajtó gyalázkodása világosan mutatják a forradalom egységét. Mi tudná közös harcra egyesíteni azokat, akik most hallgatva nézik az ön távozását? A végzet gúnyos mosollyal nézi őket, hiszen jobban tudja náluk, hogy a közös ellenség mindannyit egyesíti majd a testvéri halálban...

Közli: Sz. R.

munka

Saljapin művészete

Feodor Ivanovics Saljapin — 1901-ben tűnt fel Európában. A 28 éves énekes akkor már két éve a cári opera tagja és tizenegy éves színpadi mult áll mögötte. Ufában kezd, mint operetténekes, később Tifliszben két évet tanul és ez a két év az egész, amit Saljapin a formális tanulásnak szentel. Ügyszólván a színpadon nevelkedik és ha nem is a volgai zsákhordóktól sajátítja el különleges énektechnikáját (mint az sokan hinni szeretnék) de nem is légmentesen elzárt akadémiák iskolás neveltje. Fejlődését az orosz zeneélet speciális viszonyai, valamint származásának és sorsának néphezkötöttsége határozza meg.

A wagneri elveken kérődző nyugateurópai közönség örömmel üdvözi előadásmódjának kötetlenségét és közvetlenségét. Nagyjában azonban csak exotikumot látnak benne. Technikájában a különlegességet méltányolják, előadásmódjában a helyi kolorit megnyilvánulását, műsorában pedig a szalónképesse váló orosz nemzeti stílus előretörését. Saljapin őszinte lelkesedéssel propagálja ezt a stílust. Ebben nevelkedett, mást alig is ismert. Népszerűsödése, majd népszerűségének zavartalan fentartása és az orosz nemzeti zene európai térhódítása, ehhez a stílushoz kötik végérvényesen. Ami a nagysága volt, az lett a tragédiája.

A gazdasági hatalomhoz jutott és nemzetközi öntudatra ébredt orosz polgárosztály, csak jóval a nyugati forradalmak lezajlása után képes politikai jogait biztosítani. Az elnyomatás idejében erős szálak kötik a néphez, hisz társadalmi harcainak megvívásában mindenképp az alsóbb osztályok támogatására szorul. Kultúrájában a népi elemek közvetlen hatása még akkor is erősen érezhető, mikor a régebben polgárosult nyugati államok műzenéje már sablonos formákba merevedik. Az orosz polgárosztály multja még csak félmult, osztálymultjának kultusza még egybeforrott a népi mult kultúrájával. A heróikus zenedrámától a népies színpadi játékig, a 19. század második felében Oroszországban is kialakulnak a színpadi zene különböző típusai. A nemzeti dalműtől, az epikus játékig, Glinkától, egész Rimszkij-Korzakovig fejlődik a színpadi zene ebben a században. A történelmi zenedrámában már megjelenik a polgári ideológia értelmében revideált régmult. A népies színpadi zenejátékban pedig az osztály magávalhozott népi kultúremlékei konzerválódnak. A népi eredetű zenei anyag azonban nem marad önálló stílusmeghatározó elem. Az olaszos formautánczást már Glinkánál klassziko-romantikus német hatás váltja fel (érezhető még Csajkovszky követőinél is) az „ötöknél“ (Muszszorgszki és társai) már a naturál-impresszionista francia befolyás érezhető. És ha a színpadi zene anyagának fejlődésében a polgárosulás folyamatát látjuk megnyilatkozni, a színpadi zene stílusalakulásában a mindjobban megerősödő polgárság külföldi politikai orientációjának nyomai mutatkoznak. Így alakul a 19. század második felének zenéje Oroszországban.

Saljapin ezekkel az eredményekkel tör be nyugatra, a 20. század elején. Ezt hozza Európának — de mit kap onnan? Ügyszólván semmit! Elismerést arat és világhíras rutint szerez. Az egyoldalú gyakorlat azonban elmeríti egy olyan megnyilatkozási forma folytonos ismétlésében, mely otthon már a 20. század elején meghaladottnak mutatkozik. Glinkától, Rimszkij-Korzakovig terjed Saljapin műsora és ennek az ötven év-

nek zenei termését nem lépi túl sosem. Egy-két európai szerző testhez-
álló szerepdarabbal ajándékozta meg, de az új század forrongó eszme-
áramlatai nem ragadják el. Külföldi útjairól új eszmékkal megterméke-
nyítve kellett volna hazatérnie és befolyásával otthon egyengetni a to-
vábbfejlődés útját. Saljapin az új nyugati hatások elől a hazai népszerű-
ségbe menekül, az otthoni újjal pedig nem vállalhat közösséget, külföldi
sikerei töretlen vonalának veszélyeztetése nélkül. És Saljapin nagyon
hozzászokott a közvetlen sikerhez. Számára az orosz zene 1900-ban meg-
szűnt továbbfejlődni. A moszkvai iskola századeleji nagy nevei már hiá-
nyoznak műsorából. Sem Tanejev, sem Szkrjabin műveit nem énekli.
Pedig ezek nem is radikális újítók. Még kevésbé pártolja a pétervári
iskola tagjait, pedig közülük kettő: Prokofjev és Sztravinszky ma is véle
együtt él Párisban. Hiába lesz a szovjetállam hivatalos népénekese. A
forradalom, mely szakít a 19. század Oroszországával, — szakít Saljapin-
nal is. Nem fűzi kapocs az új társadalomalakuláshoz. A külföld jobban
fizet, a nép pedig már nem a hősi operák orosz népe. Az Európában „leg-
népiesebbnek“ ismert, legnépszerűbb orosz énekes idegen lett saját né-
pében. Mert Saljapinnak nemcsak a gyökerei vannak a 19. században,
(ott vannak Gorkijé is) ő már nem is tudott kinőni onnan. Néki a mult
— jelen, csakúgy, ahogy közönségének is a 19. század orosz zenéje — az
orosz zene.

1063

Közel harmincöt éve járja Saljapin a külföldet. A műsora ma is
nagyjában ugyanaz, ami harmincöt évvel ezelőtt volt. Az a zene, amiben
annyira elmélyült, el is merítette Saljapint. Előadóstilusa megmerevedett
és lassan eltöredezett. Alakításain nem érzik az alkotás szenzációja. A
nagy életművész már nem él élő életet. Az autodidakta megszűnt diktálni
önmagának és az anyagnak, ami a kezébe került. Nincs is a kezében for-
málható anyag, csak megmerevedett sémák. A siker még kitart mellette
és korunk egyik legnagyobb „alkotószínesze“, az orosz nemzeti stílus leg-
nagyobb propagátora, már csak ezt a sikert hordozza körül Európa szin-
padain.

Justus György

Aldous Huxley portréjához

A magyar könyvpiacra a napokban jelent meg Aldous Huxleynek,
a kétségtelenül nagytehetségű angol írónak új regénye: a „Szép új
világ“. A regény bizonyossága Huxley stílári és kompozíciós készségének,
de egészében félresikerült alkotása. Utópisztikus mű, tendenciája any-
nyira hitetlen és anarchikus, hogy kritikával hozzá sem szólnánk, ha
megjelenése össze nem esne az író katolicizálásával.

Aki Huxley előbbi írásait ismeri, azt nem érthette meglepetéssze-
rűen ez a „hit“-változtatás, amely a „Szép új világ“-ban már, mint az
író menekülése dokumentálódik előttünk. Mert menekülés ez a regény
a reális valótól a metafizika dogmatikájába. S hogy az író katolicizálása
mennyre az útvesztésének és káoszának eredménye, annak illusztrálására
egy jellemző kis részletet közlünk „Antic Hay“ című, 1932-ben meg-
jelent regényéből.

munka

A részlet a Londont-járó, téveteg Mr. Gumbril és egy furcsa kis szabó, Mr. Bojanus beszélgetése, mely néhány köznapi szó után úgy indul meg, hogy a szabó bevallja: hiva a forradalomnak.

*

— Ugyan, mi jót vár a forradalomtól? Mit fog az csinálni, Mr. Bojanus?

A szabó félszeg mozdulattal melléhez szoritotta mind a két kezét. Így mondta:

— Semmit sem, Mr. Gumbril. Egyáltalában semmit sem fog csinálni.

— Ugyan! És... szabadság, egyenlőség és mind a többi... Mindezzel mi lesz?

Mr. Bojanus megbocsájtón és türelmesen rámosolygott a kérdezőre. Úgy mosolygott, mintha valaki például azt állította volna, hogy ezentúl a nadrágok a földből fognak kinőni.

— Szabadság? Mr. Gumbril csak nem tételezi fel, hogy van csak egy komoly ember is ezen a világon, aki hisz abban, hogy a forradalom elhozza a Szabadságot!

— De hiszen azok, akik a forradalmat valóban megcsinálják, mind a Szabadságot követelik.

— Mr. Gumbril, mondja csak, megkapták már valaha is? — kérdezte Bojanus és csúfolódó fintorral emelte fel fejét. — Gondoljon csak a történelemre, Mr. Gumbril! Gondoljon csak a történelemre! Először is itt van a Francia Forradalom. Azok akkor a politikai szabadságot követelték. Meg is kapták. És aztán jött a Reform Törvény, aztán 48, meg az általános, nőkre is kiterjedő választójog — mindig több és több politikai szabadság. És mi az eredmény? Semmi! Semmi! Kit tett függetlenné a politikai szabadság? Egy lelket sem! Nem volt ennél nagyobb csalás az egész történelemben. És ha most az ember arra gondol, hogy erről az... erről az eszméről egyesek, szegény, fiatal, lelkes emberek, mint Shelley, hogyan beszéltek — szomorú lesz. Valóban szomorú lesz, — ismételte Bojanus, fejcsóválva. — A politikai szabadság: csalás! És tudja miért? Azért, mert az ember nem politikailag él. Az ember élete: evés, ivás, alvás és munka. Főleg munka. Ezt, látja, nehezen értették meg az emberek! Ezt, — hogy hiába kapták meg mindazokat a politikai szabadságjogokat, amiket csak kívántak. De ma már, hogy megkapták! Ma már, látja Mr. Gumbril, ezért van mindenki az ipari szabadságért; a gazdasági szabadságért... De esküszöm, ez épp oly nagy csalás, mint a másik! Hogy is lehetne az ember szabad, ha rendszerben van? Bármilyen rendszerben, Mert látja, a nyereség bármily igazságos elosztása, a munkások önkormányzata, a leghigiénikusabb feltételek, az egész föld új felosztása mellett sem szabadulhatunk az alapvető rabszolgaságból — abból, hogy dolgoznunk kell. Szabadság? Ugyan! Nem létezik! Szabadság? Nincs sehol a földön! Csak megaranyozott kalitkák... De még, ha feltételezzük, hogy meg lehet szabadulni a munka szükségességétől... Tegyük fel, hogy egy ember megteheti, hogy semmit sem tesz. Szabad lesz akkor? Nem beszélék a... a, mondjuk, természetes rabságról, hogy enni és aludni kell és a többi ilyenről, mert ez már szörzalhasogatás és metafizika lenne. De amit kérdezek Öntől, Mr. Gumbril, az — és ekkor Bojanus szinte fenyegetően rázta meg mutatóját a hallgató ember orra előtt — amit kérdezek az: vajjon az ember a határ-

talán mítsemnevessel szabaddá válik? En azt mondom, hogy nem. És addig nem, míg olyanná nem lesz, mint mi. Mint Ön és én. Gondolkozó emberré. Független ítéletű emberré. Egy mai, közönséges ember nem lehet szabaddá. Mert nem tudná mivel tölteni az idejét. Hacsak nem azzal, amit mások tukmálnak rá. Az az ember nem tudná: hogyan éljen. Manapság az emberek már ebben is rábizzák magukat másokra. Lenyelik azt, amit beadnak nekik. Mozi, ujság, folyóirat, gramofon, futballmeccs, rádió — ragadja majd magával azt az embert, mert egy közönséges ember nem tud ezeknek a butítóknak ellentállni. Sőt. Már nem is tud elleni nélkülük. Hát nem rabszolgaság ez?

1065

Győzelmesen mosolygott:

— Így láthatja, Mr. Gumbriil, ezen a tiszta, bár feltételezett eseten, hogy egy ember, még ha nem kéne dolgoznia, akkor sem lenne szabad... De hát ez teljességgel feltételezett eset! És mindenesetre azokra vonatkozik, akik akarják a forradalmat. És most még valamit. Hogy állunk azokkal, akik már most élvezik a semmittevést? Azt hiszem, Mr. Gumbriil, Ön is, én is ismerjük eléggé a Legfelsőbb Köröket és tudjuk jól, hogy a szabadság — a szekezuális szabadságot kivéve — nem a leg-erősebb oldaluk. És a szekezuális szabadság is! Mi az? Ön is, én is, tudjuk jól. A legrettenetesebb, a leglealacsonyított rabszolgaság. Így van ez sajnos! Vagy tévedtem talán?

— Teljesen igaz, teljesen igaz, amit mond, Mr. Bojanus — sietett Gumbriil válaszolni.

— Amint látja, ebből következik — folytatta a szabó —, ebből következik, hogy a keveseket, olyanokat, mint Ön meg én, kivéve: az emberek számára nincs szabadság. Ez becsapás! Egy borzalmas csalás. És ha szabad mondanom, — engedte lejjebb a hangját — egy véres csalás.

— Dehát, ha ez így van, miért szeretné Ön, Mr. Bojanus mégis azt, ha forradalom lenne? — kérdezte Gumbriil.

Bojanus gondolkodva csavargatta lelógó bajuszát.

— Hát — morogta végre —, hát mégis csak szép változás lenne. Mindig szerettem a változásokat. Még a lelkesedést. És aztán itt van még a tudományos érdeklődés is. Sohasem tudhatja az ember: hogyan sikerül egy kísérlet. Van egy régi emlékem az apámról. Kertész volt az öreg. Buzgó virágtenyésztő — ahogy mondani lehetne. Szóval, egyszer megpróbálta és beajtott egy előkelő rózsarügyet — Gloire de Dijon volt a neve a rózsának — egy proletár, fekete futónövénybe. És hinné az ember? A rózsák fekete bimbóztak ki. Szénfeketén. Senki sem gondolt volna erre, ha nem próbálták volna meg. Látja ezért van az, hogy szeretném a forradalmat. Mit lehessen tudni: mi lesz a kísérlet eredménye? Fekete rózsák, kék rózsák — a vérvörös rózsából?... Ki tudja, ki tudhatja ezt?...

*

Természetesen Bojanus úr világszemlélete az író világszemléletével azonos s az idézett néhány sor világosan mutatja meg Huxley portréját.

Murányi Kovács Endre

munka

Könyvek

Dos Passos: 42 szélességi fok. (Kosmos-kiadás.) Az irodalom az ember és a világ kapcsolatainak művészi kifejeződése. Hogyan lehetne az emberi életet, tehát az emberi kapcsolatokat a legteljesebben érzékeltetni? Ez volt a háború utáni irodalmi vitáknak végső lényege, amely kérdésre a különböző irodalmi irányok, műveikben különbözőképpen adtak feleletet.

A pszichológiai regény megbukott. Túlságosan elszigetelte az embert a világtól, önmagában álló centrális erőt látott az egyénben, amely szerte mindennek kiindulópontja, célja és értelme volt.

A társadalmi regény szerint az ember mindenekelőtt szociális lény, lényének igazi valósága csak a társadalmi kapcsolatokban mutatkozhat meg, az irodalomnak tehát ezeket a vonatkozásokat kell ki-domborítani.

De más az elmélet és más a gyakorlat.

A társadalmi regényről alkotott helyes elképzelés az irodalmi munkában eltorzult. A legtöbb ilyen regényben az események az ember fölé nőttek s így elsikkadt a regény, sőt maga a társadalmi tendencia is, amely csak a művész élményén keresztül, a hús-vér ember életében jelentkezik. Ezek a regények a legtöbb esetben csak egy intellektuális vonalba állított tevékenység érzelmi kiegészítői voltak. A szerzőknek szükségük volt arra, hogy érzelmileg is kifejezzék magukat. S mégis a társadalmi regény nagyon sok esetben csak logikai konstrukció volt. Nem regény, hanem riport, amelyben a külső esemény, a cselekmény dominál.

Az irodalomnak két nagy nehézséggel kell állandóan megbirkóznia.

Az ember komplikált lény, élete ezer és ezer szál eredője. Külső és belső tényezők szövevénye adja az életét. S az író ezt a komplikált finom mechanizmust csak külső megjelenésében és cselekedeteiben láthatja. De sem a külső megjelenés, sem a cselekedetek nem reprezentálják a maga teljességében az embert. A szocialista mozgalomban, például, sok-sok munkás vett részt. A szocialista írók csak a munkás külsőségeit és cselekedeteit látták és írták meg. Miután ezek a tényezők majdnem mindenütt egyformák és egysíkúak voltak, a munkás, mint ember, sivár klisé lett a regényekben. Az ember és a világ kapcsolata végső soron az emberi élet sorsszerűségében koncentrálódik. Ezt a sorsszerűséget az egyéni adottságok, az öröklött tulajdonságok, a test fizikai felépítése és szerkezete és még sok más tényező éppen annyira meghatározzák, mint a környezet, illetve a társadalmi vonatkozások. A sorsszerűség a művészet érzelmi magva. Ez az a többlet, amely az emberi cselekményen felül, mint művészi plusz jelentkezik az irodalomban.

Az irodalom egyik nagy nehézsége abban van, hogy az írónak a külsőségekből kell visszafelé következtetni. Az író csak abból az élményszerű ráhatásból indulhat ki, amit az ember külső megjelenésében, cselekedeteiben rá gyakorol. És az élmény kifejezésénél találkozik az író a másik ellenállással: azzal, hogy csak szavakban fejezheti ki magát.

Dos Passos tudatosan átgondolva kísérel meg regényében ennek a két nehézségnek legyőzését. Szocialista szemléletű írásaiban nem elégszik meg az utolsó évek társadalmi regényeinek általánosításával. Elbukó és felfelé ívelő emberi sorsok szintézisében a háború előtti amerikai életet akarta megírni: azt a lázas rohanást, azt az ideges nyugtalanságot, azt a törtető pénzhajszát, amely végzetszerűen sodródik a háború felé s amely belső ellentmondásait a háborúban akarja megoldani.

A regényben több, öntudatos és nem öntudatos munkásról és különféle szerencselovagokról szóló, egymás mellett és egymásba futó történet van. A történetek csak vázlatosan, inkább csak mozgásukban, mint karakterükben vannak megírva. A világ, illetve az események és az ember közötti kapcsolatokat az egyes részek közé elhelyezett újsághirekkel akarja az író érzékeltetni. Szintézisben próbálja az irodalom előbb említett két nagy nehézségét legyűrni.

A szintézisre való törekvés általában jellemző sajátossága a modern angol-szász irodalomnak. De ebben az irodalomban a szintézis a regény epikus jellegének kidomborításában jelentkezik. Dos Passos pedig képszerű motívumokkal dolgozik. S így a regényben a szintézis nem a szavakon, illetve az elbeszélésen keresztül a mondanivalóban mutatkozik meg. Az olvasónak mintegy össze kell látni az újsághirek és történetek közti összefüggést. Dos Passos nem elégszik meg a cselekmények érzékeltetésével. De feladatát csak úgy tudja megoldani, hogy az egyes történeteket csak felületesen, cselekményszerűen írja meg és a cselekményből, mint nyersanyagból, annak összeszerelésével vizuálisan építi fel a regényt.

Ez a nagy írói tévedése Dos Passosnak. A szintézisnek ez a formája még a filmnél sem vált be, mennyire alkalmatlan hát az irodalomban. Dos Passos le akarja gyűrni a szavak ellenállását. A szavak nem fejezik ki teljesen az ő irodalmi elképzeléseit s ezen a szavak képszerű összeszerelésével próbál segíteni. Holott a szó anyagszerűsége megköveteli a folyamatosságot. Dos Passos képszerű formában irodalmi montázst csinál s ennek kedvéért elhanyagolja mondanivalója epikus és irodalmi kidolgozását. Az expresszionizmus tévedéseibe esik. Így nem fejeződik ki az író valóban szociális és újszerű elgondolása, alakjainak szociálisan determinált sorsa. A könyvnek nincsen egysége. A sok különféle történet ellenére inkább szétesett, mint gazdag. Az olvasó nyugodtan átgorthat a Hírszalag-Fotószem fejezeteken s akkor marad néhány novella, néhány érzelmesség nélkül feldolgozott történet, amely azonban korántsem ér fel korábbi regényéhez: a Nagyvároshoz.

Dos Passos egyik legkomolyabb és legtehetségesebb ígérete az új irodalomnak. Regényében minden tévedése ellenére is meg kell becsülni a szándékot, amely új művészi eszközök keresésében és nem száraz elméleti frázisokban próbálja kifejezni szocializmusát. A kísérletnek nevezhető regényt Görög Imre fordította magyarra.

Franz Werfel: Musa Dagh negyven napja. (Nova-kiadás.) Irodalmi konjunktúra van. Az emberek sokat és mohón olvasnak. De a mai zaklatott életű ember részére a könyv csak narkotikum. Az ő számukra az olvasás elfordulás a valóságtól, menekülés egy más világba. Úgy látszik, mintha az irodalomnak az életre visszaható ereje teljesen megsemmisült volna. Ez azonban csak látszólag van így. Vannak könyvek, amelyeknek belső telítettsége túlesordul önmaga keretein. Ezek a könyvek rákényszerítik mondanivalóikat az „életre“. Ilyen erők sugároznak ki Werfel írásából is. Hatása alól nem lehet szabadulni: mert a valóság élményszerű tudatosságával szól a valósághoz.

Werfel írói fejlődése egyenes vonalban vezet el az expresszionizmustól a Musa Dagh realitásához. Ez a realitás az életnek, az eseményeknek abban a meglátásában, azokban a tényekben és a tényeknek abban a gazdagságában van, amelyek a könyv anyagát alkotják. Nem a valóság szolgai másolása, hanem a valóságot jellemző lényeg átélése és művészi

egységbekomponálása ez a könyv. Ebben van elhithető és magávalragadó ereje.

A törökországi keresztény örmények pusztításairól szól a regény és arról az ellentállásról, amelyet a Musa Dagh-hegy lábánál elterülő hét örményfalu fejt ki az „európai“ ifjútörök rezsim irtóhadjáratával szemben, addig, amíg egy francia hadihajó véletlenül meg nem menti a tábort. Az ellenállást egy Párisban élő gazdag örmény intellektuel, Bagradian szervezi meg, aki a háború kitörése miatt Törökországban reked.

Az író csak külső kereteiben ragaszkodik a megtörtént eseményekhez s ezt nemcsak a könyv sokszínűsége, hanem Bagradian sorsának feldolgozása is bizonyítja.

A regényíró az élet esetleges, különös, véletlenszerű ábrázolásában, az egyéniség konkrét megrajzolásában különbözik el a szociológustól. A szociológus a személynél, összefogó, általános jelenségekkel foglalkozik és gondolati úton próbálja azokat rendezni s logikailag magyarázni. A regényíró elsősorban a személyhez kötött emberi sorsot éli át s így munkájában az ember egyéni karakterében, hús-vér életében van jelen. Az önmaguk egyéniségében élő emberek egymáshoz és a világhoz való viszonyában fejeződik ki az élet.

Werfel könyve, mintha újra felfedezné ezt az igazságot. Az író mindenekelőtt embereket ábrázol. S a Musa Dagh művészi értéke abban fejeződik ki, hogy minden egyes figura plasztikus, mindegyik különállóan létezik s mégis ezek az egymástól egyéniségükkel elhatárolt figurák elszakíthatatlanul benne élnek az örmény sorsközösségben.

A könyv programoktól mentesen kollektív szemléletű. Nem tendenciaregény s mégis társadalmi karaktere van: vádirat a faji elfogultság, a vallási türelmetlenség és a nacionalista túlzás ellen. A munkát a keresztény-humanista szemlélet egy bizonyos neme hatja át. De Werfel emberi formában rekonstruálja a történetet s ez megmenti a könyvet attól, hogy a munka anyaga csak illusztrációja legyen az író eszmei elgondolásának. A regényben az élet ezer arca jelenik meg. Ezer szempontból közeledhetem a könyvhöz s ezeknek a szempontoknak annyiban van külön-külön is igazuk, amennyiben minden szempontban, mint részben, benne foglaltatik az egész.

Kétségtelen azonban, hogy Bagradian sorsa és a tömeg életének ábrázolása a könyv két legkiemelkedőbb momentuma.

Bagradian sorsa az európai intellektuel drámájának a megtestesítése. Mély lélektani és írói eszközökkel vezeti Werfel az olvasót ahhoz a felismeréshez, hogy ezt a művészeti kérdésekkel foglalkozó Bagradian, nem annyira a fajtestvérek iránti kötelesség, mint inkább a szellemi foglalkozásának gyakorlati cselekvés utáni vágya hajtja a védelmi harc megszervezésében. Ő ennek a harcnak a lelke, mozgatója, központja s mégis ijesztően egyedül áll a táborban. Mindenkitől elszakadt s keserűen ismeri fel, hogy a „harc“ gyakorlata sem ad tartalmat életének. A meghasonlott Bagradian végzettszerű halála, a gyökértelen európai intellektuel sorsának szimbóluma.

A tömeg tiszteli, de mindig idegenül áll szemben ezzel az intellektuellel. A tömeg életének a megírása a könyv másik nagyjelentőségű cselekedete. Werfel nem idealizál. A politikai események által befolyásolt hősei minden körülmények között emberek. A Musa Daghra felvonuló örmények között az első napok izgalmai után már elhatárolódnak az osztályok. A gazdagok a tábor közepén, az oltár körül telepednek le. A „katonák“ a viláért sem végeznének valami „civil“ munkát. A gye-

rekek elvadulnak. Az előljárók tanácstalanok. Az asszonyok egymásra irigykednek. Az egész tábor együtt él a törökök megsemmisítő bosszújának árnyékában s mégis mindenki acesarkodik a másikra. Ezt az egymással ellentétben élő indulatos forrongást csak Ter Haigusan, a pap tudja kormányozni. Egyik legmélyebben megrajzolt figurája a könyvnek. Remek pszichologus, könyörtelenül okosan és szentimentalizmus nélkül, érzéssel kormányoz. A népből való, a néppel élt s mindig ő találja meg azt a pszichológiai eszközt, amellyel az adott esetekben erre a kavargó mazzsára hatni lehet. Werfel irói művészetének legszebb megnyilvánulása, ahogyan a tömeg karakterét épen a tömeg különféleségével kidomborítja.

1069

Werfel egyenes vonalvezetésű meseszövése kiértett, kiegyensúlyozott epika, a klasszikusan tisztá regény korszerű megjelenése. A könyvet nem a cselekmény jelzi, hanem az, ami mögötte van. De az izgalmas cselekmény a regény talaja. Erre épült az írás és az író cselekményben és cselekedetben szól hozzánk, ezek élményszerűségében fejezi ki alakjai sorsát, valamint önmagának, az írónak élet- és világszemléletét.

A Musa Dagh témakerete társadalmi-politikai keret. Nem szocialista írás s így önkéntelenül felmerül a kérdés, miért nem jutott fel a szocialista irodalom erre a magaslatra? Miért sekélyesedett el a szocialista regény abban a társadalmi-politikai keretben, amely Werfelnél sorszerű élménye az olvasónak? Mik azok a gátlások, amelyek a szocialista irodalomban hatnak? Mondhatnánk azt is: az ok abban van, hogy a szocialista írók élménye nem közvetlenül emberi, hanem a szociológuséhoz hasonlóan, általános társadalmi élmény, amelyet az ember csak illusztrál. De ezzel még nem feleltünk meg erre a kérdésre. Feleletet csak mélyebbre ható analízis adhat. Ez az analízis is egyike azoknak a munkáknak, amelyet a fejlődés érdekében el kell végezni.

A regényt Tamás István fordította magyarra.

Gró Lajos

Caliban a szénbányában

*Uram, nincs kedvünk panaszszóra,
Tudjuk: a bánya nem kék, élvezet —
De — lásd, annyi az eső-tócsa,
De — ránk hull a sötét és a hideg.*

*Uram, hogy értsd meg ezt az életet,
Te, ki ülsz százvilágú menny alatt
És az üstökös-bugást figyeled,
Míg melletted melegen süt a nap...*

*Uram, ha még a holdat is talán
Tüznéd sapkára lámpásunk helyett, —
Téged is meggyötörne e magány...
Nedves sötétség, mely lent eltemet.*

*Fent feketeség, mely tapadva csüng,
Nem mozdul más, csak kocsink, szén-rakott...
Uram, ha vágyod: szeressen szívünk,
Vess ide egy maroknyi csillagot!*

Louis Untermeyer

munka

Iljúság a tanyán

Nem óraszámra, hanem napkeltétől napnyugtáig dolgozni. Talpon lenni éjjel 2 órától este 9-ig. Így van ez a mezőgazdaságban a tanyai cselédembernél. Az éjjeli őr dudálja a kettőt, az ispán csenget ébresztőt a kis harangon. Innen is, onnan is ballagnak az emberek az ólak, istállók felé, vagy a kaducsba szénáért. Megetetik, megitatják, megpucolják az állatokat. Akkorra hajnalodik, bemennek a házakba megfrüstökölni, rövid félóra idő ez, máris csengetnek, kezükben a karéj kenyérrel mennek befogni, a szekérbe, hogy mikorra a nap feljön, az ispán és a nap kint találja őket a földeken. Minden évszaknak megvan a maga munkája. A cselédembernek az uradalom télen is megfizeti a komenciót ép úgy, mint máskor, így hát télen is találnak neki dolgot, ha a földek már le vannak trágyázva, akkor nádvagáshoz meg jégghordáshoz fogják be őket. Bolond munkának tartják a jégghordást, segíteni a tavaszrak. Télen örülnek a rövid nappaloknak, az öregek, hogy alhatnak; a fiatalja, hogy több a szabadidejük. 14 éves nincsen és már nem is bregyó gyerek, hanem béres. Úgy dolgozik, mint a többiek. A városban ilyen korban még a játékon törik a fejüket, itt a tanyákon már elfelejtették az iskolát, ha egyáltalán jártak iskolába. Mielőtt elszegődtek volna, már bekapáltak nap-számba vagy ezer hold uradalmi földet. Nem nagy tudomány kell ehhez; inkább állati erőt kíván az ő munkájuk, azonkívül nem látni távolabbra, mint a szántóföldek. Legalábbis így gondolkoznak a hatalmasságok felettük. De erő sincs bennük, krumpli az csak krumpli, a napraforgó-olaj az szilajzsir. Étkezésük változatos: rossz, rosszabb, még rosszabb. Van év, hogy szűret sem látják húsnak, kivált sertésvész idején. Ha egy sertésbe beáll a dög, megy utána a többi. Az asszonyok sírnak, temetésen sem visznek véghez ilyen sirást. A cselédség disznaja külön kondába jár állandóan, dögvész idején még csak egy legelőre sem engedik az urasággal. Az uradalmi sertések védőoltásokat kapnak és megmaradnak, a cselédségnek nincs szérumra pénze, kipusztúlnak az állataik, hogy még magnak való sem marad belőle. Nem lesz zsirozó és nem tudnak majd a malacokból egy kis pénzre szert tenni. Hamarabb végire járnak a komenciós lisztnek, mert sovány ételből temérdek meg lehet enni. A tanyai népek ifjúsága szünetlen munkába megy el és ha kérdést tesznek hozzájuk, hogy mi a fizetségük mindezért, nem hazudnak, mikor azt mondják, hogy a hat nap és a hetedik a ráadás. A vasárnapi nap lenne a szabadidő, ezt használhatnák fel a maguk számára. Ám idő kell ahhoz, hogy a heti kosztól kitisztalkodjanak. A trágyától és a sártól olyanok, mint az ördögök. Azután Leventébe kell menni. Erre az időre leveszik magukról az ünneplőruhát, hogyha megfektetik őket, be ne piszkolódjék. Az agyukat nem igen foglalkoztatják, az elméleti nevelés a fegyveralkatrészek ismeretére szorítkozik. 3 órát töltenek a Leventében. Akkor hazamennek, bebújnak a rendes ruhájukba, délfelé jár az idő, lányokhoz nem mehetnek, azok ilyenkor elvannak foglalva a házi munkával, mosnak magukra, ők is munkába voltak egész héten, ilyenkor azt se tudják, hol a fejük, varrogatják rongyaikat, hogy délutánra emberek közé mehessen-

nek. Ebéd után megjönnek értük a fiúk. Nyáron kimennek a nagyfák árnyékába, valamennyien összejönnek, télen meg valamék tágasabb cselédházban. Magukcsinálta citerára, vagy kézi harmónikára táncolnak, elmulatnának másnap reggelig is, ha nem kellene munkába állaniuk. Vacsoratájon szétoszlanak, ki-ki a kedvesével. Nemi dolgokban sincsenek problémáik, legalábbis ők nem csinálnak belőle problémát. A fiú jár a házba a lányhoz, nem vőlegény, nem menyasszony, még szó se volt közöttük a házasságról, a család tagjainak szemeláttára ülnek átfogva egymást, ölelközve és alig várják, hogy az öregek és a kisebb gyerekek fának forduljanak az ágyban és elaludjunk. Lesrófolt lámpa mellett nem ülhetnek egymás mellett, mint két fadarab. Később nőni kezd a lánynak a hasa és gyerek ígérkezik, akkor hozzák fel egymás között, hogy ideje lenne összemenni. Az ilyen lányt nem szólják meg errefelé, csak azt a lányt tartják erkölcstelen személynek, amelyik nem magához való szegénnyel adja össze magát, mert az úgy sem veszi el öt feleségül, az úgy sem szerelemből van a lánnyal, hanem rosszalkodásból. Nagyobbrészt egy tanyából házasodnak. Hiszen csak néha szabadulnak ki a tanyából: minden negyedévben, komenciómérés után viszik a malomba örölni a terményt. Minden cseléd részéről megy valaki, mindenünnen a lányok. Valóságos ünnepnap ez a tanyai lányok életében, a malomba sokfelől jönnek örölni, bár a liszt körül vannak elfoglalva a lányok, gyakoribb szempillantást vetnek a fiúkra, akik a lovakra vigyáznak a szekereknél. Itt összeismerkednek más tanyabeli, vagy más falusi fiúkkal vagy leányokkal. Tudatják egymással a bálók idejét, ahová majd elmennek legközelebb. Bálókat a Levente intézmény rendez, vagy az uraság az aratások után. Az előbbinél belépődíjakat is szednek, lányoktól 60—80 fillér, fiúktól 80 fillért, 1 pengőt. Ez nagy összeg akkor, amikor a napszám lányoknál-fiúknál 40 fillér naponta, trágyaszórás, irtás és egyéb munkálatoknál. A bejött jövedelemből kiadás nincs, teljes egészében az egyesület céljaira fordítják. A bálók a lányoknak nem jelentenek új ruhákat. Földes kocsiszinek a báltermek. A szülők, a mamák nem mennek leányaikkal a bálókba, ők vigyáznak magukra. Ismerkednek még az országos vásárokon. Eladnivalót visznek, baromfit, malacot és más ilyesfélét. De mennyi mindent kell eladni, hogy csak egy pár hasított bőrből való bakancsot vehessenek maguknak. A vásárba ritkán mehetnek, hétköznapra szokott esni a cselédsorban lévőknek kéreznedni kell az intézőtől, ami nem megy könnyen. A napszám munkánál sem lehet kukoricázni, könnyen beszélnek az emberrel, van miből válogatni. Talán a búcsújárásnak örülnek még. Falukon és városokon visz keresztül a processió. Kézikosárban ennivalót pakolnak a lányok, a fiúk is visznek kenyeret, meg valami hozzávalót, két napig is odavannak. Beosked-tanyán egy fiú mondotta: Minden két hétben, vasárnap kijön a faluból a pap. A tanyában van egy templom, nem nagy csak, mint egy kápolna, épp hogy a tanyabeliek beleférnek. Tiltott halászásért a múlt évben 2 hetet ültem a városban a fogházban. Vasárnaponként ott is volt templom. Nem volt muszáj menni, maradhattott, aki akart zárkán. De mi foglyok, ahány pap jött, mindet meghallgattuk, csak hogy halljunk valamit. Így vagyunk valahogy itt is. Elmegyünk a búcsúkra is, jó alkalom ez, hogy kicsi időre kimásszon az ember ebből az iszonyatos elhagyatottságból.

1071

munka

A tanyai ifjúság nem ismeri a világ folyását, nem tud a napi eseményekről, ujságot nem lát és a ház falán még a kalendárium sem fityeg. Ritkán jutnak el hozzájuk a hírek a nagyvilágból, figyelik, mikor törnek ki a városokban a „gyáristák“; ha valami megmozdulás van a városban és kijut hozzájuk a sztrájknak a híre, óvatosan beszélnek egymásközt erről a határban, képzeletük felnagyítja a dolgokat és nagy jelentőséget tulajdonítanak mindennek. Könyveket nem olvasnak, nincsenek a tanyában könyvek csak az uraságnak, de tán még annak sem. Nem olvasnak, mert nem olvashatnak, a betű után meg nincs meg bennük a vágyakozás, azt föl kell bennük előbb kelteni, mit tudnak ők arról, hogy mi minden van egy könyvben és mit adhat nekik az. A lányoknak nincs szabadidejük arra, hogy hasznavehetetlen csecsebecse csipkéket kézimunkáljanak, nemcsak idő, de pénz és szabadság kell ehhez. Háziszöttes törülközőkendőket dekorálnak, a maguk fejéből találnak ki mintaformákat, amivel díszítik azokat és a városokban az úrinők kiállítják ezeket a szép bodrogi szötteseket, lefényképezik és az ujságok lehozzák, megírják, hogy ez és ez az úriasszony nagyszerű népművészeti kiállítást rendezett. Hol van a tanyai lány, aki esténként a fiú mellett öltögetett napszámbói vett piros, sárga, kék pamutból és ráöntötte az ő művészetét egyszerűen, de nagyszerűen egy háziszöttes vászonra? Nem matyóhimzés-romantika, nem üzleti vállalkozás hozta létre ezt. A primitív ember egy tüvel és pár szál cérnával nyilatkozott meg az ő elgondolása szerint. Jönnek az úrinők összeveszik tőlük olcsó pénzen, pedig ők a maguk számára és gyönyörűségére csinálták, de a pénz kell, odaadják. Mi pénzért adják el a kiállításokon ezek az úrinők ezeket a himzéseket vagy a szötteseket!

A tanyák ifjúságánál rendszerint 18—20 éves korban, de lányok részéről már előbb megtörténnek a házasságok. A szülői részről beavatkozás nincs. Egyforma nincstelenek, 2 kezük van és egyformán dolgoznak, a dologkerülők bemennek különböző testületekhez. Hozomány szerepet nem játszik, mert nincs. A földből bármilyen munkával kihúznak annyit, amennyi szűkösen elegendő számukra. A családban maradnak, vagy a lány, vagy a fiú szüleinél, addig, amíg annyira-amennyire megerősödnek, míg a kisebb testvérekre kerül a sor. Csendesesen nem megy az egybekelésük ünnepe. Lakodalmat csinálnak, a menyasszonyt ártatlan maszulettet báránycává varázsolják viaszgyöngyös koszorúval a homloka körül és vacsorára meghívják mindazokat, akikkel jóba vannak, az egész tanya eseléségét pereputtyostól és másnap újból munkába állanak. Oda az ifjúság évei, amik olyanok voltak, mint a gyermekévek, most jön majd az években meglett emberek élete, ami tényleg már előbbi életük hajtása.

(Bodrogköz, 1934. május 17.)

Andreánszky István

munka

társadalmi és művészeti beszámoló ● felelős szerkesztő: Kassák Lajos ● helyettese: Nádass József ● felelős kiadó: Falus Ervin ● szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI, Bulcsu-u. 19. II 7. ● csehszlovákiában: Jelen Mihály, Bratislava, Prayova 8. ● minden közleményért a szerző felel ● egyes szám ára: 60 fill., kc. 3.—, lei 20 ● előfizetési ár félévre 3 p., egész évre 6 p., kc. 18, illetve 36, lei 100, illetve 200 ●

Bethlen Gábor Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest. — Felelős vezető: Lombár L.